

**Antropomorfism och kognitiv etologi
– Hur människor tolkar djurs beteende**

(HS-IDA-EA-97-501)

Anna-Sofia Alklind (a94annal@ida.his.se)

*Institutionen för datavetenskap
Högskolan i Skövde, Box 408
S-54128 Skövde, SWEDEN*

Examensarbete på det datavetenskapliga programmet under
vårterminen 1997.

Handledare: Hanna Risku, Agneta Gulz

Antropomorfism och kognitiv etologi – Hur människor tolkar djurs beteende

Examensrapport inlämnad av Anna-Sofia Alklind till Högskolan i Skövde, för Kandidatexamen (Bsc) vid Institutionen för Datavetenskap.

970616

Härmed intygas att allt material i denna rapport, vilket inte är mitt eget, har blivit tydligt identifierat och att inget material är inkluderat som tidigare använts för erhållande av annan examen.

Signerat: _____

**Antropomorfism och kognitiv etologi
– Hur människor tolkar djurs beteende**

Anna-Sofia Alklind (a94annal@ida.his.se)

Nyckelord: Antropomorfism, Kognitiv etologi, Tolkning av djurs beteende

Abstract

Enligt vissa kontroversiella forskare, som kallar sig kognitiva etologer, så kan antropomorfism användas i forskningssyfte inom djurkognition. Syftet med den här rapporten är att analysera antropomorfism och dess grundläggande beståndsdelar, samt utföra en undersökning för att ta reda på vilka faktorer som påverkar människors tolkningar av djurs beteende. Tre personer fick kommentera några videosekvenser, innehållande djur. De skulle låtasas att de var ett av djuren och efter varje videosekvens blev de utfrågade om hur de hade resonerat under ”agerandet”. Den kvalitativa analysen av materialet visade att flera faktorer tillsammans inverkade på deltagarnas tolkningar och att överdriven antropomorfism kan undvikas till viss del, beroende på individuella faktorer.

Ett stort tack!

Ett stort tack till mina handledare, Hanna Risku och Agneta Gulz, för all uppmuntran som ni har givit mig under arbetets gång. Ni har visat stort tålamod och funnits till hands när det har behövts. Jag vill också tacka alla andra personer som på något sätt varit inblandade i mitt examensarbete, bland andra mina undersökningsdeltagare, som ställde upp med sin tid.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
1 Introduktion.....	2
1.1 Vad innebär antropomorfism?.....	3
1.1.1 Olika kategorier.....	3
1.1.2 Projektion och sunt förnuft	4
1.2 Antropomorfism som metod.....	5
1.2.1 Enkelhetsprincipen.....	5
1.2.2 Kloke Hans-fenomenet	6
1.3 Argument för psykologisk kontinuitet.....	7
1.3.1 Argument 1: Språket	8
1.3.2 Argument 2: Beteendet.....	8
1.3.3 Argument 3: Neurologin	9
1.3.4 Argument 4: Evolutionen.....	9
1.4 Problembeskrivning i korthet.....	10
2 Problembeskrivning	11
2.1 Precisering av problemet	11
2.2 Teser.....	12
2.3 Problemformulering.....	12
2.4 Metoder för att undersöka problemet	13
2.4.1 Det förväntade resultatet.....	14
3 Val av metod.....	15
3.1 Kvantitativ och kvalitativ metod.....	15
3.1.1 Undersökningsstrategi – fallstudie.....	16
3.1.2 Teknik för att samla in information	16
3.2 Riktlinjer för intervjun	17
3.2.1 Försökspersonerna.....	18
3.2.2 Stimulusmaterial – videofilm	19
3.3 Problemformuleringen inför undersökningen.....	20

4 Undersökningen.....	21
4.1 Videosekvenserna	21
4.2 Mallen.....	23
4.3 Försökspersonerna	23
4.4 Intervjun	24
5 Resultat	25
5.1 Förkortningar och förklaringar	25
5.2 Perceptuella faktorer	25
5.2.1 Kommentarer under videofilmen	26
5.2.2 Kommentarer under och efter intervjun.....	26
5.2.3 Summering och tolkning	27
5.3 Faktorer i omgivningen	27
5.3.1 Kommentarer under videofilmen	27
5.3.2 Kommentarer under och efter intervjun.....	28
5.3.3 Summering och tolkning	29
5.4 Kunskapsfaktorer	29
5.4.1 Kommentarer under videofilmen	29
5.4.2 Kommentarer under och efter intervjun.....	29
5.4.3 Summering och tolkning	31
5.5 Evolutionära faktorer	31
5.5.1 Kommentarer under videofilmen	31
5.5.2 Kommentarer under och efter intervjun.....	32
5.5.3 Summering och tolkning	32
5.6 Emotionella faktorer.....	33
5.6.1 Kommentarer under videofilmen	33
5.6.2 Kommentarer under och efter intervjun.....	33
5.6.3 Summering och tolkning	33
5.7 Andra faktorer?.....	34
5.7 Överantropomorfism	35
5.9 Sammanfattning	37

6 Diskussion	38
6.1 Metodologiska problem.....	38
6.1.1 Försökspersonerna.....	38
6.1.2 Videosekvenserna.....	39
6.1.3 Intervjun.....	39
6.2 Konsekvenser av resultatet.....	39
6.3 Vidare forskning	40
Referenser	41
Index	42
Bilaga A – Videosekvenserna.....	43
Bilaga B – Transkriptioner	45

Sammanfattning

Antropomorfism är ett begrepp som hittills har varit tabu inom djurkognitionsforskningen och som förenklat innebär att man förmänskligar djur. Nu har en grupp forskare, kognitiva etologer, drivit fram en debatt om huruvida antropomorfism kan användas i forskningssyfte genom att det skapar större tolkningsmöjligheter. Detta skapar frågor kring människors tolkningar av djur. Vilka faktorer ligger bakom dessa och kan man undvika alltför överdrivna antropomorfiska tolkningar? För att kunna besvara dessa frågor måste man först granska begreppet antropomorfism och de kognitiva etologernas argument för att använda detta angreppssätt vid djurstudier.

Jag har utfört en fallstudie, där ett fåtal försökspersoner fick beskriva vad tre olika djurarter tänkte i några videosekvenser. I samband med denna videouppgift blev också deltagarna intervjuade efter varje videosekvens. Syftet med intervjuerna var bland annat att få dem att kommentera sina tidigare tolkningar och även att de skulle försöka beskriva vad som kunde vara den bakomliggande orsaken till deras tolkningar. Sedan analyserades materialet efter dels ett antal förutbestämda faktorer och dels nya faktorer som lyftes fram ur materialet under analysens gång.

Det resultat som framkom var att det som främst påverkade försökspersonernas tolkningar av djurens beteende var interaktionen djuren emellan, deras kroppsspråk och sammanhanget av beteendet. Dessutom visade det sig att de överdrivna antropomorfiska tolkningarna troligtvis berodde på deltagarnas okunskap, vilket innebär att det sannolikt är individuella skillnader som avgör huruvida om en person kan undvika omåttligt antropomorfiska tolkningar eller ej. Detta stödjer de kognitiva etologernas teorier, eftersom de i hög utsträckning har större kunskap om djur än gemene man.

1 Introduktion

När jag var liten hade vi en katt. Han hette Charles och låg för det mesta och sov, förutom när han åt mat. Jag minns att han brukade sova vid fotändan av min säng på nätterna. Fast inte alltid. När hela familjen hade varit borta på semester i några veckor och kommit hem, hade han för vana att ligga hos mina föräldrar, tätt tryckt till deras huvuden och vara ovanligt kelig. Min mormor, som brukade flytta in i vårt hus och passa honom när vi var bortresta, har berättat att han betedde sig mycket annorlunda då. Han åt mindre och verkade allmänt orolig. Jag minns också hur han brukade gömma sig under mammas och pappas dubbelsäng när han hade gjort något dumt, exempelvis vält ned en blomkruka. Han skämdes, det tror jag i alla fall, för vi brukade inte straffa honom hårdare än möjligen med ett par skarpa ord.

Berättelser som denna har säkert alla husdjursägare och för dem är de sanna. De kan inte tänka sig något annat än att deras ”gullegrisar” har känslor och förstår vad som är rätt och fel. Trots detta ignorerar de flesta forskare dem. De anser att djurens till synes ”människa” beteende helt enkelt beror på feltolkningar från ägarens sida. Djuren har inga motiv för sina handlingar, ingen intentionalitet. De agerar bara utifrån stimuli, som sömngångare, och är inte medvetna om sitt handlande.

På senare tid har det dock vuxit fram nya idéer angående djurs mentalitet. Den tidigare så accepterade behaviorismen har mött allt mer kritik och forskarna har nu börjat granska den negativa laddningen kring antropomorfism – att föreställa sig mänskliga företeelser på ickemänniska företeelser.

Det här arbetet handlar om antropomorfism och hur människor tolkar djurs mentala tillstånd. Men innan jag kan specificera min undersökning kommer jag i detta kapitel först att reda ut vad begreppet antropomorfism egentligen innebär, samt ta upp några egenskaper, exempelvis projektion, som bör nämnas i sammanhanget.

Vidare presenterar jag den *kognitiva etologins* syn på antropomorfism och hur den skulle kunna gagna forskare som undersöker djurs mentala förmågor. Dessutom presenterar jag några av de argument som de kognitiva etologerna använder för att framhäva likheterna mellan människan och djuret. En stor del av debatten handlar om medvetandet och om huruvida djur äger det eller ej. Detta är en fråga som jag inte kommer att ta ställning till, eftersom det inte har någon direkt betydelse för mitt arbete. Jag anser dock att det inte bör utelämnas helt.

Mitt bidrag till debatten är en empirisk studie, där jag skall försöka få fram de faktorer som människor påverkas av när de tolkar djurs beteenden. Detta tas upp i de följande kapitlen, men det är viktigt att redan nu vara på det klara med att undersökningen gäller människor och ej djur.

1.1 Vad innebär antropomorfism?

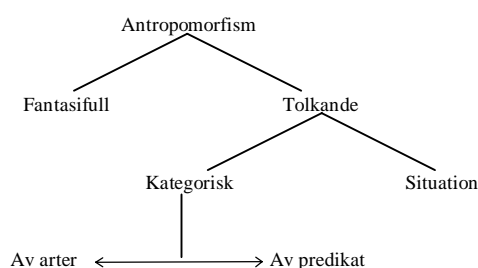
Antropomorfism var från början en term inom teologin, där det innebar att man talade om Gud som en sorts person med mänskliga egenskaper. Eftersom den kristna läran ville ta avstånd från en sådan ”primitiv” förståelse av Gud, så blev antropomorfism sett som synonymt med vanföreställning. Även under senare tid har termen börjat användas i ett vidare sammanhang, men fortfarande med samma negativa klang. Speciellt inom djurkognitionen anses det oprofessionellt att tillskriva ickemänskliga djur (hädanefter djur) mänskliga drag.

1.1.1 Olika kategorier

Fisher (1996) delar upp antropomorfism i två huvudkategorier: *tolkande (interpretive) antropomorfism* och *fantasifull (imaginative) antropomorfism*. Med tolkande antropomorfism menar han att man tillskriver djur mentala tillstånd och processer på grundval av deras beteende (exempelvis vargen leker, schimpansen försöker lösa problemet). Detta är vad forskare generellt menar med antropomorfism. Fantasifull antropomorfism är den sorts förmänskligande av djur som man hittar i bl.a. skönlitteraturen, fabler, filmer och teckningar, där djuren talar och beter sig som människor. Även om denna kategori inte är helt skild från tolkande antropomorfism, så är den av litet intresse för filosofer, forskare och andra som arbetar med att förklara djurs beteende.

Vidare delar Fisher (1996) även upp tolkande antropomorfism i två delar: *situationsantropomorfism (situational anthropomorphism)* och *kategorisk (categorical) antropomorfism*. Dessa är menade att förtydliga filosofernas syn på antropomorfism, d.v.s. på det sätt som de talar om begreppet. Situationsantropomorfism inträffar när man misstolkar ett djurs beteende på ett sätt som skulle kunna passa in på det djuret under andra omständigheter, men som inte gör det i fallet i fråga. Kategorisk antropomorfism innebär att man tillskriver varelser mentala tillstånd och processer som överhuvudtaget inte passar in på dem, med andra ord att man gör en felaktig tolkning, ett misstag. Fisher beskriver dessutom två faktorer som kan avgöra om kategorisk antropomorfism sker: *arten* och *predikatet*. Med art menar han att beroende på djurarten så kan man hävda att en tolkning är antropomorfisk eller ej. Till exempel är det helt i sin ordning att säga att en schimpans leker, men inte en daggmask. På samma sätt kan en tolkning vara antropomorfisk beroende på predikatet, d.v.s. det mentala tillståndet eller processen. Fisher skriver att medan det kan sägas att en häst försöker vinna loppet, så kan det inte sägas att den är modig.

Nedan (se figur 1) ses typologin över Fishers indelning.

Figur 1. "The Typology of Anthropomorphism" (Fisher 1996:7).

1 Introduktion

Det bör också nämnas att motsatsen till antropomorfism är *antropocentrism*. De stränga antropocentrister anser att det finns en klar gräns mellan människor och djur och att det alltid är antropomorfiskt att attribuera mentala predikat på djur, oavsett art eller predikat (Fisher 1996).

1.1.2 Projektion och sunt förnuft

Begreppen antropomorfism och projektion har gemensamt att de grundar sig i en av människans kognitiva förmågor, nämligen den sociala. För att förstå andra människor projicerar vi våra egna känslor på dem, sätter oss in i den andres situation och jämför med oss själva. När vi gör en antropomorfisk tolkning av ett djurs beteende för att förstå det, så projicerar vi oss själva (i egenskap av biologisk varelse) på djuret. Vi ställer oss frågor såsom "Tänk om jag vore den där hunden?" eller "Vad skulle jag göra i den där kattens ställe?". Fisher breddar dessutom begreppet ytterligare. Han menar att projektion innehåller mer än endast att tillämpa introspektion:

Take the simplest example: next door a deer is munching on my neighbor's grass. I immediately think: that deer must be hungry. I haven't arrived at this thought by thinking: if I were to eat my neighbor's grass I would be hungry. If I went next door and started to munch on the lawn, I would perhaps have had a nervous breakdown or be under the influence of a drug. My reasoning was, rather, based on how I represent deer, as creatures who make grass a regular part of their diet (Fisher 1996:14).

Sett ur detta perspektiv behöver det inte vara ett "kategorisk misstag" att jämföra människor och djur, menar Fisher. Projektion skulle kunna vara delvis medfödd, spekulerar han. Vi bär med oss en tendens att skapa mentala teorier och som utvecklas parallellt med vår egen språkutveckling. Dessa teorier är främst ämnade till människor, men tillämpas också på högt stående djur på samma basis som med människor. Fisher menar att detta är en annan sorts projektion än vad som vanligtvis åsyftas, om man tar hänsyn till de skillnader som finns mellan djur och människor. Här har individen liten betydelse och det är det som gör att projektionen är möjlig.

Ett annat sätt att se på antropomorfism är att jämföra det med vad man normalt kallar sunt förnuft. För många forskare och filosofer innebär sunt förnuft inom djurkognition en lekmanamässig syn på saker och ting. Crisp (1996) och Rasmussen m.fl. (1993) försvarar dock det sunda förnuftet genom att hävda att det kan vara till hjälp för forskarna. Crisp menar att människor, även forskare, kan tala om djurs mentala liv med samma termer som vi använder för att beskriva vårt eget. Hans argument för detta kommer jag att ta upp senare i kapitel 1.3. Rasmussen m.fl. väljer att i stället undersöka vad människor anser om djurs kognitiva kapaciteter. Rasmussen m.fl. anser att det vore till stor nytta för forskare att veta mer om människors *implicita teorier* om djurs mentalitet, eftersom de kan finnas ett visst mått av sanningsvärde i det. Med

1 Introduktion

implicita teorier menar de konstruktioner av personer (forskare och lekmän) som finns i deras hjärnor (till skillnad från *explicita teorier* som är konstruktioner av psykologer och andra forskare som bygger på insamlad data) (Rasmussen m.fl. 1993:284).

Sammantaget finns det alltså skäl att tro att människor har en inre förståelse, inte bara för människor, utan också för vissa djur. Omedvetet och/eller medvetet lägger vi in mening i andra varelsers beteende.

1.2 Antropomorfism som metod

Kognitiv etologi är en av de nya grenarna inom djurkognition. De kognitiva etologerna studerar djurs kognitiva processer och mentala tillstånd ur ett evolutionärt och jämförande perspektiv. Förutom att de har mött mycket kritik från anhängare av klassisk etologi för att de förespråkar fältstudier framför laboratoriestudier, så är de också kontroversiella vad gäller synen på antropomorfism.

Donald Griffin var en av de första att kritisera den allmänna uppfattningen att antropomorfism är tabu. Han säger att den förutsätter, utan några filosofiska belägg, att tankeförmåga enbart är tillägnad människan och att detta är på gränsen till fördom¹, en följd av människans fåfänga (Griffin 1992). Seyfarth & Cheney (1996) anser att antropomorfism är det bästa sätt på vilket en forskare kan förutse vad ett djur kommer att göra härnäst, men att det inte utgör någon förklaring. Kognitiv etologi är följaktligen i behov av en metodik som kan använda sig av mentala termer och samtidigt undvika alltför överdriven antropomorfism (Allen & Hauser 1996). Den grundläggande attityden hos en kognitiv etolog måste vara att betrakta djurs mentala tillstånd som reella fenomen och att inte heller se deras psyke som helt bortom vår förståelse. Ristau (1996) poängterar att genom hennes inställning att det existerar målmedvetet beteende bland djur, så kunde hon utforma experiment som ingen hade kommit att tänka på innan. Hennes arbete om fåglar, som simulerar att de är skadade för att skydda sina ungar från rovdjur, har avslöjat hög komplexitet i deras beteende som hittills inte hade bedömts vara möjligt.

Antropomorfism har onekligen för- och nackdelar. Kognitiv etologi försöker ta vara på fördelarna och utnyttja dem i forskningen. En känd princip, som till synes försöker eliminera all antropomorfism, kan vara till de kognitiva etologernas hjälp att gallra ut de orimliga tolkningarna, nämligen enkelhetsprincipen.

1.2.1 Enkelhetsprincipen

Enkelhetsprincipen (Principle of Parsimony; Morgan's Canon) förordar sparsamhet i att attribuera förnuft till djur (Wilder 1996). Med det menas att man bör välja den förklaring som förutsätter lägst kognitiv förmåga, eller allra helst en förklaring som inte förutsätter någon kognitiv faktor över huvud taget, när man måste välja mellan två lika tungt vägande förklaringar. Denna princip är mer eller mindre accepterad av de flesta

¹Wilder (1996) kallar detta *speciesism* (se s. 35).

1 Introduktion

forskare. Speciellt behavioristerna, som anser att man bara bör undersöka beteendet och annat som går att mäta, utgår från den.

Nedan följer ett känt exempel som länge har ansetts vara ett bevis för principens riktighet.

1.2.2 Kloke Hans-fenomenet

Vid sekelskiftet dök det upp en häst vid namn Hans i Berlin som påstods bl.a. kunna räkna, läsa och matcha personer med foton. Frågor ställdes till honom på tyska och han svarade genom att knacka med hoven eller skaka på huvudet. Det var till synes ingen kommunikation mellan Hans och hans tränare, von Osten, så den märkliga hästen troddes vara verkligt intelligent. (För en mer exakt beskrivning, se Wilder 1996:30-31.)

År 1904 började dock Pfungst (i Wilder 1996 och i Griffin 1992) leta efter omedveten kommunikation mellan Hans och de människor som ställde frågor till honom. Eftersom Hans klarade av att ge korrekta svar även i tränarens frånvaro, så kunde man utesluta att von Osten kontrollerade Hans' svar på något sätt. Däremot var hästen oförmögen att svara när han inte kunde se sina frågeställare, vilket ledde fram till Pfungst hypotes. Hans' förmågor berodde inte på (mänsklig) intelligens, utan snarare på visuella ledtrådar (exempelvis förändring i hållningen, höjande av ögonbryn och utvidgning av näsborrarna) som han uppfattade från människorna. Pfungst visade att dessa stod för start-, respektive stoppsignaler för hästen. Han kunde helt enkelt se när han skulle börja stampa i marken och när han skulle sluta. Det som först hade verkat som äkta intelligent beteende visade sig alltså bara vara människornas egna intelligens projicerat på djuret.

Numera kan man förklara många djurs 'intelligenta' beteenden utifrån Kloke Hans-fenomenet och därför måste forskare se till att minimera möjligheterna till det. Griffin (1992) motsätter sig dock tanken på att exemplet skulle tyda på att djur inte har några medvetna tankar. Att inte kunna räkna har inom etologin blivit bevis för avsaknad av någon som helst tankeförmåga. Kanske var det så att Hans medvetet tänkte något i stil med "Jag måste stampa med hoven när den där mannen nickar". Denna tolkning, skriver Griffin, är konsistent med hästens beteende, men ändå förbisedd av forskarna på grund av enkelhetsprincipen.

Wilder (1996) och Griffin (1992) förkastar inte enkelhetsprincipen helt och hållet. Däremot anser de att den behöver viss bearbetning, eftersom den inte tar hänsyn till de senaste rönen inom kognitionsvetenskapen. De data som fanns tillgängliga när principen författades (i början av 1900-talet) var mycket begränsade och sedan dess har man upptäckt mycket mer komplexitet och mångsidighet i djurs beteende i både naturlig miljö och i fångenskap (Griffin 1992). Enkelhetsprincipen, menar Wilder, kan dessutom bli använd på ett (felaktigt) sätt som kan förblinda etologer inför möjligheten att deras försöksdjur har intentionalitet och andra högre mentala kapaciteter.

Crisp (1996), som intresserar sig för den psykologiska utvecklingen och utbredningen, argumenterar för principens motsats:

I should argue that, in explaining both human *and* animal behavior, neurology, and evolution, the use of mentalistic terms will provide a stronger set of explanations than an alternative set which eschewed such terms. But it might be argued that a particular set of explanations which employed mentalistic terms in the human case, and nonmentalistic in the animal, is of equal explanatory power to set relying on mentalistic terms in both cases. But here parsimony provides a reason for preferring the latter set, since it employs a single explanatory conceptual system for both cases. (Crisp 1996:313)

Enkeltprincipen är alltså en viktig princip för alla som arbetar med *tolkningar*, men man bör ha i åtanke att den inte ger några definitiva svar på djurs kognitiva förmågor.

1.3 Argument för psykologisk kontinuitet

Hittills har jag tagit upp några av de grundläggande begrepp och principer som de kognitiva etologerna filosoferar över. Bekoff (1996) skriver att det som förenar alla forskare som intresserar sig för djurs kognitiva processer grundar sig på Charles Darwins idéer om evolutionen. Som en förlängning av evolutionsteorin talar de om *psykologisk kontinuitet*, d.v.s. att psykologiska funktioner också har ett evolutionärt ursprung (Smit 1995). Gareth Matthews' "*the Principle of Psychological Continuity (PPC)*" lyder:

For any given psychological state, act or function, p , if a given animal belongs to some species other than the lowest one and that animal is capable of p , then there is an animal of some lower species such that the lower animal is capable of some psychological state, act or function, p' , and p' is a model of p (ur Crisp 1996:309).

Den fylogenetiska skalan ligger bakom den gängse uppfattningen av högre, respektive lägre stående djur. Men detta synsätt är missvisande, betonar Crisp (1996). En linje eller hierarki, där utvecklingen löper från encelliga organismer till människan, är inte tillräcklig. Snarare existerar det flera parallella linjer och vi bör jämföra djuren efter exempelvis hur väl de är anpassade till sin miljö, fylogenetisk släktskap och hur nyligen rasen uppkom. Två raser, som inte har samma ursprung, men som lever i likadan miljö, kan därtill utveckla likartade karaktärsdrag. Till exempel har både hajar och delfiner strömlinjeformad kropp. Crisp hävdar att analogin också gäller för mentala tillstånd.

Men den fylogenetiska skalan fungerar, lägger Crisp (1996) till. Det finns ingen biologisk anledning till varför människan skall hamna högst upp i skalan, men man kan ändå försvara det med att den är konstruerad efter vår synvinkel. Det kan tyckas oförsäkamt antropocentriskt, men Crisp poängterar att det inte ligger några värderingar

1 Introduktion

bakom skalan. Det är mer troligt att en apa, vars beteende och fysiska uppenbarelse påminner om människans, har liknande mentala tillstånd som oss, än en reptil.

Ytterligare en detalj i *PPC* behöver diskuteras. Vad menar Matthews med att ett mentalt tillstånd är en *modell* av ett annat? Crisp (1996) väljer att förklara begreppet efter lekmannens syn på modell. En flygplansmodell kan vara mer eller mindre lik det riktiga planet. Det kan vara en exakt kopia eller ett leksaksplan i plast och däremellan finns ett oändligt antal modeller i varierande likhetsgrad. Alla har de gemensamt att de på något sätt överensstämmer med det riktiga planet, på ett eller flera vis. På liknande sätt kan ett mentalt tillstånd vara en modell av ett annat.

Visserligen har *PPC* mött en del kritik från olika håll, men speciellt fyra argument för *PPC* är värda att diskuteras: språket, beteendet, neurologin och evolutionen (Crisp 1996).

1.3.1 Argument 1: Språket

Det finns de som hävdar att det är vårt mänskliga språk som gör att vi har medvetna tankar, eftersom vi verbalt kan uttrycka vad vi tänker och känner. Griffin (1992) och Crisp (1996) anser att detta inte stämmer. Man skulle kunna hävda att djur visst har språk (t.ex. delfinernas komplicerade reportoar av visslingar), men även om det gick att bevisa det, så skulle det ändå innebära att endast ett fåtal djur skulle tillskrivas medvetenhet och mentalitet. Crisp skriver att man inte alls behöver kunna använda sig av konceptet för en särskild upplevelse i språklig kommunikation för att över huvud taget kunna ha upplevelsen i fråga. Är en person som är född döv-stum omedveten hela sitt liv?

1.3.2 Argument 2: Beteendet

Attributionen av mentala tillstånd spelar ofta ingen större roll i vilka förklaringar vi använder till beteendet. Det torde uppfattas som ett skämt om man förklarar sin krånglande bils beteende genom att säga att den är på dåligt humör. Det är snarare mer troligt att man i stället hävdar att det är fel på exempelvis förgasaren. När det gäller människor gör vi tvärtom, menar Crisp (1996). Ofta förklarar vi en persons beteende med mentala termer (exempelvis smärta, vilja, tro). Det blir emellertid mer komplicerat när förklaringarna gäller djur. Crisp säger att det beror på vilket sorts djur det handlar om. Det verkar som om vi är mer benägna att attribuera djur som står högre upp på den fylogenetiska skalan mentala egenskaper. Vissa scenarier kan omöjligt förklaras utan att använda några mentala termer:

But now consider the following example. A cat enters my back yard, passing by Fido's kennel. The cat makes a run for it around the corner. Fido chases her, but she is not in the yard. Fido stands barking under the lime tree. It would be very hard to describe this example other than in the following way /.../ the cat was *frightened* by the *sight* of Fido; Fido was *excited* by *seeing* her; the cat *wanted* to escape Fido and *believed* that she

1 Introduktion

could do this by climbing the tree; Fido could not find her in the yard, and so *concluded* that she must be up the tree. Other terms might be used, but they would have to contain mentalistic attributions at some level if we wanted to make sense of the scenario (Crisp 1996:311).

De enda termer i detta exempel som kan ifrågasättas är *tro* (believe) och *dra slutsatsen att* (conclude that), skriver Crisp. För att kunna attribuera mentala termer på ett djur krävs det att djuret i fråga har ett komplext beteende. En mask kan exempelvis knappast beskrivas med de termer som presenteras i exemplet ovan. Men det är inte bara komplexiteten i beteendet som är avgörande. Ett sofistikerat nervsystem är också en väsentlig detalj att beakta.

1.3.3 Argument 3: Neurologin

Alla flercelliga djur, inkluderat människan, består av samma materia. Den grundläggande strukturen och funktionen hos neuroner och synapser är i stort sett densamma (Crisp 1996:311 och Griffin 1992:4). Olika teorier som handlar om nervsystemets uppbyggnad (antal neuroner, hjärnans storlek o.s.v.) och dess betydelse för intelligens och medvetande har vuxit fram genom åren. Dock har det varit svårt att bevisa något. Men, argumenterar Crisp, teorierna säger trots allt mer än om djurens hjärna bestod av något helt annat än människans.

Djurs hjärnor, i synnerhet ryggradsdjurens, är alltså anatomiskt lika människans. Det ger oss ytterligare en orsak att tro att de mentala (kognitiva) processerna i viss mån också är likartade.

1.3.4 Argument 4: Evolutionen

Enligt Charles Darwins evolutionsteori är det den bäst anpassade individen som överlever och förökar sig. De förbättrade generna förs över till avkomman, som i sin tur klarar sig bättre. Crisp anser att ett av de främsta egenskaperna ett djur kan utveckla för att överleva bör vara ett mentalt liv. Seyfarth & Cheney (1996), som länge har studerat apor i deras naturliga miljö, skriver att förmågan att klassificera andra apor till abstrakta kategorier, som t.ex. ”nära bekanta”, innebär stora fördelar för en apa. Då kan den identifiera relationer snabbt, t.ex. när den bli medlem i en ny flock, och på så sätt förutsäga andra individers beteende baserat på ofullständig information. Andra, kanske mer självklara, fördelar med intentionalitet är att kunna undvika rovdjur, hitta mat och reproduktion (Crisp 1996:312).

Huxley (i Crisp 1996:312–313) har två kriterier för att undersöka huruvida medlemmar av en art har gjort ett evolutionärt framsteg. För det första borde de kunna uppvisa kontroll i högre grad över sin omgivning. För det andra borde de bli alltmer oberoende av den miljön. Jag tänker dock inte gå in mer på det här, eftersom det saknar relevans för min undersökning. Det viktiga är att förstå evolutionen, som förenar oss med djuren.

1.4 Problembeskrivning i korthet

Debatten runt antropomorfism är ännu inte slut. Det är ett faktum att vi människor använder oss av antropomorfism. Trots det har väldigt få undersökt *varför* vi gör det och vilka faktorer som ligger bakom. Men varför är det intressant att undersöka det? Man kan jämföra det med den aktuella debatten om manligt och kvinnligt. De undersökningar som gjorts och som har avslöjat varför kvinnor, respektive män tänker på ett visst sätt, fördjupar vår förståelse för det andra könet och resulterar förhoppningsvis i att vi bättre kan komma överens med varandra. På samma sätt kan resultat angående djurs mentalitet avgöra politiska, etiska och vetenskapliga problem, exempelvis huruvida jakt kan rättfärdigas eller inte. Dessutom är ett framsteg inom förståelsen av djur också ett framsteg inom förståelsen av oss själva, människorna.

Som kognitionsstuderande vore det att ta sig vatten över huvudet att försöka fastställa vad djur tänker på. Min undersökning går i stället ut på att jämföra människors tolkningar av djurs, respektive människors beteende, vilket jag kommer att ta upp mer noggrant i nästa kapitel.

2 Problembeskrivning

Hur tolkar människor djurs beteende och kan man använda sig av sådana tolkningar i forskningssyfte? Denna fråga är utgångspunkten för min undersökning. Frågan gäller de kognitiva etologernas påstående att man kan använda begränsad antropomorfism i djurstudier. Med begränsad antropomorfism menar jag projektion enligt Fisher, så som redovisat i kapitel 1.1.2.

Innan jag redogör för metoden, med vilken jag skall undersöka problemet, avser jag att precisera problemet, samt redovisa några teser.

2.1 Precisering av problemet

Kan en människa verkligen förstå vad ett djur tänker? Om så, kan hon då förstå det lika bra som hon förstår en annan människa?

Dessa frågor är av filosofisk natur och kan omöjligt svaras på i dagsläget. Det finns ingen ”rätt” eller ”fel” tolkning av ett beteende och en sådan undersökning skulle ändå inte säga mycket, eftersom vi ibland också tolkar varandra fel. Frågan gäller snarare vilka *faktorer* som ligger bakom människors antropomorfiska tolkningar av djur. Vi vet att det är mycket som inverkar på mänsklig kommunikation och hur vi tolkar ett meddelande. Samma sak gäller förmodligen för tolkningen av djurs beteende. Faktorerna kan delas in i:

Perceptuella faktorer kroppsspråk, ansiktsuttryck, kroppshållning, ljud m.m.

Faktorer i omgivningen sammanhanget, miljön o.s.v.

Kunskapsfaktorer vad vi känner till om djuret/arten i fråga²

Evolutionära faktorer arten, fylogenetiskt avstånd i förhållande till människan³

Emotionella faktorer känslomässig närhet

De evolutionära faktorerna och kunskapsfaktorerna är besläktade, eftersom det krävs viss kunskap om var djuret står i evolutionsstegen, för att påverkas av de faktorerna. Emellertid vill jag skilja de evolutionära faktorerna och kunskapsfaktorerna åt därför att jag med kunskapsfaktorer menar inlärd fakta, via utbildning eller egna erfarenheter, som har speciellt med arten i fråga att göra. Jag förutsätter att vuxna människor mer eller mindre känner till evolutionen (även om de kanske inte känner till alla begrepp), så att distinktionen ovan blir relevant. De perceptuella faktorerna kan delas in i de som påminner om mänskligt kroppsspråk och de som inte gör det. Vad jag menar med känslomässig närhet bland de emotionella faktorerna är t.ex. om en hundägare påverkas av sitt ägande när han/hon skall tolka en hunds beteende eller om

²Jämför med citatet från Fisher på sidan 3 i den här rapporten.

³Se sidan 7, kapitel 1.3.2 för bakgrund.

2 Problembeskrivning

en person påverkas på grund av rädsla för eller ogillande av djuret i fråga (individ och/eller arten).

Vidare vill jag göra en jämförelse mellan tolkningar av djur, respektive människor. Finns det några skillnader och i så fall vilka? Självklart kan man på en gång peka ut de evolutionära faktorerna. Men behöver man lägga till någon kategori för människorna? Vilka, om så är fallet?

2.2 Teser

Teorierna som jag utgår från har jag hämtat främst från kognitiv etologi. Utifrån det som jag redan har redovisat i introduktionen och i kapitel 2.1 (faktorerna) kan man härleda två teser:

- (i): Människor lägger stor vikt vid de evolutionära faktorerna⁴ och kunskapsfaktorerna⁵ när de tolkar ett djurs beteende;
- (ii): Tes (i) och *PPC*⁶ ger att man kan använda antropomorfiska tolkningar av djur som ligger nära människan på den fylogenetiska skalan i forskningssyfte, om kunskaperna om det tolkade djuret är stora.

Dessa teser är tänkta att användas efter analysen för att värdera resultatet. Undersökningen skall alltså inte verifiera eller falsifiera dem. Frågeställningen om människors tolkningar av andra människors beteenden fungerar som en kontroll av tes (ii). Om tolkningarna av djur, respektive människa, blir identiska *och* kunskaperna är stora, så är tes (ii) ej sann.

Ett enkelt exempel kan förtydliga det hela:

Person A ser en gorilla som kommer emot honom med ett stort grin. Han kan tolka det hela på två sätt: Gorillan ler och vill hälsa på A; Gorillan är arg och vill försvara sitt revir. Om tolkningen blir det första har A enbart tolkat gorillans beteende utifrån vad en människa oftast menar med samma handling (en extremt antropomorfisk tolkning). Om A i stället hade vetat att visa tänderna är ett aggressivt beteende för gorillor, så skulle den andra tolkningen verka mer ”korrekt”.

2.3 Problemformulering

Den slutliga problemformuleringen, som skall stå som grund för undersökningen, är:

Vilka faktorer inverkar på människors tolkningar av djurs, respektive människors beteende och hur skiljer sig tolkningarna åt?

Som jag redan har gjort klart ovan, så ligger tyngdpunkten på människors tolkningar av djurs beteende. Jämförelsen mellan människors tolkningar av varandra fungerar som

⁴För bakgrund till denna slutsats, se slutet av kap. 1.3.2 s. 9.

⁵Denna slutsats drar jag från Fishers citat på s. 4.

⁶*the Principle of Psychological Continuity* (se kap. 1.3).

mall för överdrivna antropomorfiska tolkningar. Med detta menas att en tolkning av ett djurs beteende som överensstämmer med en (tänkt) tolkning av en människa som beter sig på ett liknande sätt som djuret kan med stor sannolikhet betraktas som överantropomorfisk.

2.4 Metoder för att undersöka problemet

Rasmussen m.fl. (1993) har gjort en kvantitativ studie på människors uppfattning om djurs mentalitet. Den gick ut på att ungefär 300 studenter fick fylla i ett frågeformulär om vilka av 12 givna mentala processer de tyckte var rimliga för fyra vanliga husdjur: hund, katt, fågel och fisk. Dessutom fanns ”barn i grundskole-åldern” med för att kunna jämföras med djuren. Enkäten var uppbyggd så att försökspersonerna skulle tänka sig en situation och sedan svara ja eller nej på 24 frågor. Förutom testet med studenterna (lekmännen) gjordes ett pilottest på fyra psykologer och fyra veterinärer (experter). Både barnet och djuren blev tillskrivna enkla tankar, men försökspersonerna tillskrev hellre barnet komplext tänkande.

Eftersom försökspersonerna i deras studie inte fick tolka ett djurs beteende, så kan man heller inte reda ut vilka faktorer som låg bakom. Däremot skulle man kunna komplettera studien på ett sådant sätt att faktorerna kommer fram.

Försökspersonerna får se ett eller flera djur bete sig på ett visst sätt. Detta kan göras på tre sätt:

1. levande djur;
2. videofilm med djur;
3. fotografier på djur.

Det första alternativet medför vissa problem. Dels är det resurssvårigheter; var får man tag i ett djur och hur får man det att bete sig på ett önskat sätt – utan ingående träning? Är djuret tränat till att utföra vissa saker kan detta påverka resultaten, så därför vore ett vilt djur att föredra. (Dessutom är syftet med studien att bidra med bra argument för kognitiv etologi, som förordar fältstudier framför laboratorieexperiment.)

Det andra alternativet är lite lättare att realisera. Den största invändningen mot att använda en naturfilm är att vissa perceptuella faktorer kan bli lidande, p.g.a. klippningen och att vissa sinnesintryck inte kan förmedlas via det mediet (ex. lukt, känsel m.m.). I jämförelse med det tredje alternativet, fotografier, så är dock förlusten av de ovanstående faktorerna mycket liten. Med fotografier förlorar man några av de viktigaste faktorerna, nämligen kroppsspråket, sammanhanget, interaktionen med andra djur o.s.v. Därför kan man dra slutsatsen att video ändå är det bästa för närvarande.

För att få reda på hur försökspersonerna tolkar beteendet, så föreslår jag att de skall få säga högt vad de tror orsakerna till beteendet är. Fördelen med det är att de då inte får så lång tid på sig att tänka efter och svaren blir mer intuitiva. Det finns risk för att om

2 Problembeskrivning

de får reflektera för länge så påverkas de av den allmänna uppfattningen att vissa tolkningar är fel och ändrar sitt svar.

Efteråt intervjuas försökspersonerna och de får motivera sina svar. Motiveringar skall gälla varför de trodde att "djuret tänkte så" och svaren hamnar då under några av de kategorier som redovisades i kapitel 2.1. Intervjun skall också ge information om hur stor erfarenheter personen har av vissa djur (och vilka djur), eftersom detta kan påvisa betydelsen av kunskapsfaktorer. Vidare tillfrågas de om vilka djur som kan tillskrivas vilka mentala tillstånd (jämför med Rasmussen m.fl. ovan), då man förhoppningsvis kan urskilja deras kunskap om evolutionen.

Undersökningen är varken renodlat kvantitativ eller kvalitativ, men mest kvalitativ, eftersom man studerar olika påverkande faktorer och inte generella tendenser. Därför krävs heller inte ett stort antal försökspersoner.

2.4.1 Det förväntade resultatet

Ur ovan nämnda undersökning förväntar jag mig att få fram att människor är lika flexibla i sina tolkningar av djurs beteende som i tolkningar av andra människors beteende. Även om tolkningarna inte alltid är korrekta, så innehåller de tillräcklig flexibilitet för att undvika överantropomorfism, d.v.s. ett överdrivet förmänskligande av djuret i fråga. Kunskapsfaktorerna förväntas vara de som betyder mest för tolkningen, vilket kan motiveras med liknelsen att vi lättare kan tolka människor i vår närhet, som vi känner väl, än vilt främmande människor.

Konsekvenserna av ett sådant resultat skulle vara att det är motiverat för kognitiv etologi att studera djurs mentalitet utifrån projektion och att resultaten har ett vetenskapligt värde så länge som rena kunskapsfakta inte kan motbevisa det. Med rena kunskapsfakta menar jag forskningsresultat som direkt kan bevisa, alternativt motbevisa en hypotes som härrör från antropomorfism. Till skillnad från nutidens forskningsmetodik, där enkelhetsprincipen ibland tillämpas på ett onödigt strikt vis, så kan kognitiv etologi erbjuda ett mer "rättvist" tillvägagångssätt, där man accepterar möjligheterna i stället för att skära ner på dem.

3 Val av metod

I föregående kapitel tog jag kort upp den metodik som jag kommer att använda för min undersökning. Denna metodik bör dock förklaras mer ingående.

Jag börjar med att motivera varför jag har valt det kvalitativa angreppssättet. Vidare arbetar jag mig ner i detaljnivåerna, tills hela undersökningen har antagit sin slutliga form.

3.1 Kvantitativ och kvalitativ metod

I en kvantitativ, eller statistisk, undersökning letar man oftast efter generella tendenser hos en viss grupp individer eller företeelser och behandlar endast mätbara data, d.v.s. data som lätt kan göras om till siffror. Man undersöker vanligtvis en eller ett fåtal variabler som påverkar problemet som man vill undersöka. Till sin hjälp har man ofta ett urval av statistiska formler. Objektivitet och kontrollerbarhet är viktigt.

I en kvalitativ undersökning, å andra sidan, söker man efter helheten i ett omfattande material. Man försöker hitta så många variabler som möjligt som påverkar en begränsad företeelse. Det finns inga exakta riktlinjer för hur en undersökning och en analys bör göras. Till skillnad från kvantitativa studier, där man i förväg har bestämt de variabler som skall mätas och hur mätningen skall gå till, så kräver kvalitativa studier att forskaren är öppen för förändringar, eftersom något exakt tillvägagångssätt inte är förutbestämt. Under t.ex. en intervju kan en försökspersons svar på en viss fråga leda till att nya intressanta frågeställningar uppkommer, samtidigt som andra frågor som man hade tänkt ställa plötsligt blev irrelevanta. I ett sådant fall är det viktigt att forskaren är uppmärksam på detta och anpassar sig efter den uppkomna situationen.

Förenklat kan man säga att kvantitativ inriktad forskning behandlar informationen med hjälp av statistik och kvalitativ tillämpar verbala analysmetoder. Det är sällan som en studie är enbart kvantitativ eller kvalitativ, i synnerhet den kvalitativa metoden brukar innefatta kvantitativa moment. Detta ger utrymme för stor flexibilitet när man skall välja den metod som passar den egna problemformuleringen.

Som jag redan i kapitel 2 gjorde klart, grundar sig min undersökning på den kvalitativa metoden. Problemformuleringen syftar till att undersöka en begränsad företeelse, nämligen antropomorfism, och att hitta de faktorer som påverkar denna. Man kan diskutera huruvida undersökningen samtidigt är kvantitativ eller ej. Det skulle ju kunna vara så att det finns vissa skillnader i tolkningarna av djur mellan män och kvinnor eller kanske mellan människor med olika mycket erfarenhet av djur. Detta kan undersökas på både ett kvalitativt och ett kvantitativt sätt, men är svårt att få fram med endast ett litet antal försökspersoner. Jag har dock valt att integrera variabeln erfarenhet i den kvalitativa analysen. Främsta anledning till detta är att erfarenhet är svårt att kvantifiera, d.v.s. göra om till en siffra, och, som sagt, att det inte är särskilt lämpligt att dra några generella slutsatser från ett litet antal försökspersoner.

3.1.1 Undersökningsstrategi – fallstudie

För att utföra en undersökning på problemformuleringen krävs att man bestämmer den undersökningsstrategi som är lämplig. Den vanligaste strategin vid en kvalitativ metod är *fallstudie*. Enligt Patel & Davidson (1994:44) är en fallstudie ”en beteckning som innebär att vi gör en undersökning på en mindre avgränsad grupp”. Ett *fall* är vanligen en individ, en grupp individer eller en situation. Ett fall i denna undersökning borde vara den enskilda individen, eftersom faktorerna som styr människors tolkningar av djur kan variera på ett individuellt plan. Två människor kan utläsa helt olika saker ur samma situation eller händelseförlopp, beroende på skillnader i t.ex. deras erfarenhet av djur, deras vana att tolka andra varelsers (inkluderat människors) beteende m.m. Som jag har betonat tidigare är jag inte ute efter att generalisera resultaten, utan undersökningen skall snarare betona de individuella skillnaderna mellan människor och deras tolkningsförmåga.

3.1.2 Teknik för att samla in information

Vad är då den lämpligaste metoden för att få in ”rätt” data? Jag har redan kortfattat beskrivit hur jag har tänkt att gå tillväga i kapitel 2.4, d.v.s. att visa en videofilm och därefter intervjua försökspersonen om det hon eller han sade under videouppgiften. I kapitel 2.4 motiverar jag varför jag valde att använda mig av videofilm. Nedan kommer motiveringen av valet att använda intervju, samt resonemang kring intervjuuppläggningsen.

En intervju kan gå till på många olika sätt, med olika grad av strukturering. Min tanke är att personerna som intervjuas inte ska känna att de är intervjuade, utan att de och intervjuaren i stället genomgår en konversation om ämnet i fråga. Det blir då fråga om en *ostrukturerad intervju*. Men varför en intervju överhuvudtaget? Att enbart låta några personer tala till en videofilm ger inte så mycket material. Man vet inte från början hur mycket de kommer att säga och de kan kanske känna efteråt att de vill förklara närmare vad de menade. Det är orimligt att begära att de på en gång skall förstå allt som händer på videofilmen, det beror t.ex. mycket på hur klippningen i filmen är gjord, hur mycket av miljön spelar roll för djurens beteende o.s.v. Därför anser jag att det är viktigt att skapa en dialog efteråt, då försökspersonerna kan lufta sina tankar och åsikter. Intervjuarens roll är att ställa frågor av två slag. Dels frågor som ser till att försökspersonen håller sig till ämnet och inte börjar prata om något helt annat, och dels frågor som förhoppningsvis ger svar som innehåller så många av faktorerna presenterade i kapitel 2.1. Speciellt de faktorer som har med kunskap, evolutionskunskap och emotioner att göra, har större chans att komma fram mer tydligt genom en intervju än bara genom videouppgiften.

Hädanefter menar jag med intervju både videodelen och den ostandardiserade intervjun, eftersom det inte finns någon klar gräns mellan dem.

3.2 Riktlinjer för intervjun

Vid en ostrukturerad intervju finns det få eller inga standardiserade frågor. Frågorna formuleras under intervjun, beroende på vad intervjuaren ser som lämpligt. Till sin hjälp kan denne ha en mall med exempelvis de faktorer som skall undersökas. Om intervjuaren märker att någon fråga är bra och bör ställas till alla deltagarna är det bra om den också är uppskriven på mallen. Vad gäller min undersökning, så skulle en sådan mall innehålla:

1. De fem faktorerna som presenteras i kapitel 2.1

Det är inte säkert att intervjuaren hela tiden kan hålla reda på vilka faktorer som redan har framträtt under intervjuns gång. Detta förenklas betydligt om intervjuaren får ha dem framför sig hela tiden.

2. En standardiserad instruktion innan videouppgiften

Det är bra om alla deltagare får samma instruktioner, därför att instruktionernas utformning troligen kan ha betydelse för resultatet. Om jag vill jämföra två försökspersoners tolkningar med varandra, så vet jag på så sätt att skillnaderna inte beror på att de har fått olika instruktioner och kan därmed räkna bort den aspekten ur analysen.

3. Några förslag på formuleringar av frågor

En viktig detalj i kvalitativ undersökningsmetodik är att frågorna helst inte skall vara ledande. Då finns det en risk att deltagarna bygger sitt svar utifrån frågan, d.v.s. att intervjuarens uppfattningar och åsikter speglas i försökspersonernas svar. Det är då inte deltagarnas föreställningar om djurs mentalitet (i detta fall) som mäts, utan intervjuarens via den person som intervjuas.

4. Några standardiserade frågor som ställs innan själva intervjun börjar

Frågor som behandlar fakta om individen, t.ex. namn, kön, ålder och huruvida han eller hon har eller har haft något husdjur, ställs till alla deltagare, eftersom det är på dessa grunder som man sedan kan se tendenser i tolkningarna. Att de ställs i början har sin förklaring i de generella riktlinjer som finns för intervjuer och enkäter, d.v.s. att man börjar med neutrala frågor (Patel & Davidson 1996).

Övriga frågor under intervjuns gång kan inte bestämmas innan, eftersom de skall gälla försökspersonernas reaktioner under videouppgiften. Dessa är omöjliga att förutspå, så därför är det upp till intervjuaren att komma på frågor under undersökningens gång.

Vilka sorts frågor är då lämpliga i intervjun? Som jag har nämnt tidigare, så är det inte frågorna i sig som är viktiga, utan de skall snarare användas som ett verktyg för att få försökspersonerna att resonera kring djurs mentalitet. En del av frågorna kan till och med uppmana till introspektion, men det är då viktigt att komma ihåg att svaren inte skall tolkas som rena sanningar. Människor är ju inte alltid medvetna om hur de

resonerar, utan det är snarare en form av efterkonstruktioner som de gör, när de skall försöka återerindra sig varför de gjorde på ett visst sätt.⁷

Deltagarna intervjuas en och en. Det är alltså inte fråga om en gruppintervju. Då undersökningen tar hänsyn till individuella skillnader, så är detta det bästa sättet. Försökspersonerna kan då inte påverkas av varandras tolkningar.

För att få den naturliga "samtalssituation" som jag eftersträvar, är det viktigt att intervjuaren inte sitter och antecknar varje svar för hand. Dessutom ingår det i kvalitativ metodik att analysera det exakta ordvalet hos deltagarna, vilket är mycket svårt med en sådan metod. Det finns då två alternativ: videofilma undersökningen eller spela in den på ett ljudband. Båda metoderna kan leda till att deltagarna känner sig olustiga till mods, speciellt vid en videoinspelning. Det krävs då att man överväger vikten av att få med kroppsspråket hos den intervjuade. Att analysera både kroppsspråk och ordval är mycket tidsödande och med den begränsade tid som undersökningen har är alltså inte att föredra. Då återstår ljudinspelning.

Efter intervjuerna är det bra att få ut ljudinspelningen i text. Den blir då lättare att hantera och själva transkriptionen kan skapa associationer som annars kanske inte hade upptäckts. (Det hör också till vanlig praxis för den kvalitativa metoden att arbeta med transkriptioner.) Texten kan göras mer eller mindre noggrant. Beroende på *vad* man studerar och vilket sorts material man behöver, så varierar detaljrikedomen hos den transkriberade texten. Exempelvis skriver de forskare som studerar lingvistik ut minsta paus, tvekan, öh- och hm-ljud o.s.v. Vid denna undersökning tvivlar jag dock på att sådana detaljer är relevanta och anser därför att de bara behöver skrivas ut om de verkar ha betydelse för frågeställningen. På så sätt blir också texten mer lättläslig, utan onödiga distraktioner.

3.2.1 Försökspersonerna

En detalj har hittills varit ganska oklar, nämligen vad som menas med *människor* i problemformuleringen. En mer lämplig beskrivning kanske skulle vara "lekmän i vuxen ålder", eftersom jag åsyftar människor som på sin höjd har husdjur, men som inte har arbetat med djurkognition på professionell nivå. De skall vara vuxna på grund av att barn, åtminstone i yngre åldrar, inte har de nödvändiga referenser som krävs i denna undersökning. De flesta barn har förmodligen aldrig hört talas om evolutionsteorin, vilket jag tror att de flesta vuxna har gjort. Vuxna personer kan dessutom (förhoppningsvis) distansera sig från den fantasifulla antropomorfiska karaktär som mycket av programmen på TV innehåller (exempelvis Disneys filmer).

Så var får man tag på lämpliga försökspersoner? Det bör inte vara någon som står intervjuaren alltför nära, eftersom det då finns risk att deltagaren känner till alltför

⁷Frågan om självmedvetenhet och introspektion är en del av epistemologin och det är inte alla som håller med i den beskrivning jag har givit. För en djupare diskussion i ämnet rekommenderar jag Churchland (1990).

mycket om arbetet och då är påverkad av denna kunskap. Men raka motsatsen, d.v.s. att försökspersonen för intervjuaren är en helt främmande person, är heller inte särskilt bra. Då finns det i stället risk för att intervjuaren lägger ner större arbete på att skapa en naturlig samtalssituation än på att ställa relevanta frågor. Dessutom kan det vara svårt att få främmande personer engagerade i ämnet. En bra försöksperson är således en person som intervjuaren känner svagt, men inte har regelbunden kontakt med. Exempelvis kan man rekrytera folk på den träning som man går på en eller flera gånger i veckan.

3.2.2 Stimulusmaterial – videofilm

Uppgiften försökspersonerna får är alltså att titta på en videosekvens, där ett djur gör något, och sedan högt tala om vad djuret tänker på just då. Detta är en ganska okonventionell metod, men kan ändå tänkas avslöja en del intressanta detaljer rörande antropomorfism. Skulle uppgiften enbart gå ut på en djuplodande intervju eller att försökspersonerna skulle "tänka sig" ett djur, skulle det kräva för mycket av intervjuaren och/eller deltagaren. Dessutom är det svårare att få ut vissa faktorer ur en intervju, nämligen de perceptuella och de som har med omgivningen att göra.

Uppgiften kräver dock att videosekvensen är noggrant utvald. Den bör ha så stor variation som möjligt på beteende hos djuret/djuren som visas och på situationerna. Klippningen får inte vara för tät, så att deltagarna inte hinner uppfatta situationen och det får dessutom inte finnas med någon speakerröst (eller textning). Den sista detaljen är viktig, eftersom en speakerröst både kan distrahera och påverka försökspersonen.

Dessutom finns det krav på vad djuret gör. Det måste bete sig naturligt, men ändå på ett sätt att det går att sätta tankar till det. Ett djur som bara sitter och äter lämnar inte många tolkningsmöjligheter. Dessutom är det en fördel om djurets beteende *kan* tolkas på ett överantropomorfiskt sätt, d.v.s. ett beteende som lämnar många alternativa tolkningar öppna och där man någorlunda kan gradera tolkningarna efter hur mycket beteendet "liknar" mänskligt beteende. (Det är ju omöjligt att *veta* vilken tolkning som är "rätt".)

På begränsad tid kan det bli svårt att uppfylla alla dessa krav, speciellt när man får förlita sig på ett begränsat urval av naturfilmer. Det kan exempelvis bli tvunget att visa videosekvensen utan ljud, då en speakerröst nästan alltid finns med i alla naturfilmer.

3.3 Problemformuleringen inför undersökningen

Nu kan det vara lämpligt att åter väcka till liv problemformuleringen som jag presenterade i kapitel 2:

- Vilka faktorer inverkar på människors tolkningar av djurs, respektive människors beteende och hur skiljer sig tolkningarna åt?

3 Val av metod

Genom noggranna litteraturstudier om antropomorfism har jag sammanställt fem faktorer som borde täcka in svaret på frågan ovan:

⇒ perceptuella faktorer;

⇒ faktorer i omgivningen;

⇒ kunskapsfaktorer;

⇒ evolutionära faktorer och

⇒ emotionella faktorer.

Nu återstår det att hitta och analysera dessa faktorer i intervjuerna.

4 Undersökningen

Det kan vara ganska besvärligt att tänka ut en undersökning som både skall kunna ge ett starkt material för att pröva problemet och vara rimligt att genomföra under en begränsad tid och med en begränsad budget. Besvärligast är dock att realisera undersökningen, så att den följer alla de kriterier som man tidigare har angivit. Man stöter upprepade gånger på hinder, samtidigt som man inser att man kanske hade glömt vissa viktiga aspekter vad gäller metoden. Det är dock viktigt att ta lärdom av dessa misstag och för tillfället göra det bästa av situationen. Undersökningen handlar lika mycket om att fördjupa sin kunskap i något problemområde, som att skaffa sig större erfarenheter i forskningsmetodik.

4.1 Videosekvenserna

För att få fram ”bra” videosekvenser till undersökningen som uppfyller så många som möjligt av de kriterier som jag beskrev i kapitel 3.2.2, så använde jag mig av tre olika metoder:

- *TV-program* – Jag spelade in diverse naturprogram och dessutom ett avsnitt av ”Hur gör djur”.
- *Köpvideofilmer* – Jag hade från början några naturfilmer i min ägo.
- *Filmade själv* – Jag besökte mina föräldrar och filmade deras tamkatt.

Det svåraste kriteriet att uppfylla var att hitta sekvenser med ett djur som på ett naturligt sätt beter sig ”mänskligt”. Jag återkommer till detta senare i texten. Precis som jag hade förutspått, så var det omöjligt att hitta sekvenser utan tal till – t.o.m. den eget filmade videon hade störande prat i bakgrunden. Nödlösningen på detta var att visa videofilmen utan något ljud alls och välja scener där ljudet inte var så väsentligt.

För att uppfylla kriteriet med stor variation, så bestämde jag att det bästa var att ha med flera sekvenser på olika djur. Det är en fördel ur många synvinklar. Dels så kan man upptäcka evolutionsfaktorerna redan under videouppgiften, i stället för att enbart försöka få fram dem ur intervjun. Dessutom kan man visa en kort och relativt enkelt videosekvens till att börja med, som en slags uppvärmning och kontroll att deltagaren har förstått uppgiften. En fördel till, med tanke på sekvensen med tamkatten, är att det också kan vara intressant att se skillnader i tolkningar av tama respektive vilda djur.

Klippningen var också svår att kontrollera, eftersom det man främst letade efter var ett intressant beteende. Lättast var det givetvis då man filmade själv, men istället var kvalitén sämre, både vad gäller bildkvalité och utförande (vilket givetvis var amatörmässigt).

4 Undersökningen

De sekvenser som jag slutligen bestämde mig för var (se även Bilaga A)

1. En scen med två pandor i en djurpark som vandrar runt, leker och äter; taget ur "Hur gör djur".

Denna sekvens fungerar som "uppvärmning", eftersom leka och äta är ganska enkla beteenden som lätt går att förstå.

2. Tre scener med en tamkatt som utsätts för enkla intelligenstest av typen: Försöka få tag i godis placerat i en nästan stängd låda; filmat själv.

I denna sekvens visar katten ett antal beteenden som t.ex. nyfikenhet och distraktion (p.g.a. kameran antagligen). De flesta människor har erfarenheter av katter, antingen genom vänner eller för att de har/har haft en egen katt. Därför borde de inte ha så stora svårigheter med denna sekvens heller.

3. Några scener med dels en grupp schimpanser i djungeln (en hona, en halvvuxen unge och en liten unge) och dels en schimpans; tagna från "National Geographic Video – De Nya Schimpanserna".

Schimpanser är mycket lika oss människor, inte bara utseendemässigt, utan också genom att de betar sig på ett liknande sätt. Två likartade scener, där en överantropomorfisk tolkning lätt går att upptäcka, visar dels en schimpans som sitter med hakan stödd av händerna och dels ett schimpansansikte vars ögon rör sig till synes planlöst. Med andra ord: den ser ut som en prototypbild av en människa som filosoferar. Två andra scener visar schimpanserna när de använder verktyg för att få tag på föda. De använder en kvist för att få tag på myror och kraftiga pinnar för att krossa hårda nötter. Dessa scener kan vara svåra att sätta några direkta tankar till, men är ändå intressanta p.g.a. att de visar relationerna mellan aporna. Det sämsta med schimpans-sekvensen är att klippningen är ganska dålig, sett ur undersökningens perspektiv.

Det kan vara befogat att förklara varför jag endast valde videosekvenser med däggdjur. Det finns två primära anledningar. Den första har med svårigheten att överhuvudtaget få tag på en enda lämplig videosekvens. Från ett urval av naturfilmer och dylikt var det ytterst få scener som stämde in på så många av kriterierna som möjligt. Den andra anledningen beror på att en sekvens innehållande ett djur som ligger långt ifrån människan på den fylogenetiska skalan, exempelvis en reptil eller en insekt, förmodligen skulle vara betydligt mer svåranalyserad. För vad skulle man då betrakta som en överantropomorfisk tolkning? Det skulle dock ändå varit en fördel att haft med en sådan videosekvens, eftersom man då kanske tydligare skulle kunna finna de evolutionära faktorerna.

De tre valda sekvenserna kopierade jag sedan över till en kassett, för att slippa behöva växla kassetter under intervjuens gång. Jag placerade dem i ordningen pandorna, katten och schimpanserna, mest för att få en konstant ökande svårighetsgrad. Ljudet ordnade jag genom att helt enkelt stänga av det via TV:n under varje intervju.

4.2 Mallen

Den mall som jag skrev inför undersökningen följde någorlunda riktlinjerna i kapitel 3.2. Överst på bladet hade jag skrivit ner den fem faktorerna: perceptuella faktorer; faktorer i omgivningen; kunskapsfaktorer; evolutionära faktorer och emotionella faktorer. Sedan följde de neutrala frågorna om ålder och kön, inklusive:

- Har du eller har du haft något eller några egna djur?
- Har du arbetat med djur?
- Hur mycket kan du om pandor/katter/schimpanser?

På den sista frågan förväntade jag mig inte något uttömmande svar, utan frågan kunde kanske lika gärna uttryckts: Kan du mycket om pandor/katter/schimpanser? Fördelen med frågan ovan är att den inte är en ja/nej-fråga, d.v.s. av den typ som jag ville undvika på denna sortens frågor. De övriga frågorna kräver dock inte svar som behandlar ett subjektivt värde och kan därför svaras med ja eller nej. Ett enkelt ja innebär dock en följdfråga: Vilket eller vilka djur?

De frågeformuleringsförslag jag skrev upp var:

- Vad fick dig att säga...
- Varför tror du att...
- Hur resonerade du...

Genom att använda ord som ”tror” och ”resonemang”, så gav jag deltagarna möjlighet att lägga fram egna teser, utan att de behövde känna att deras svar behövde vara korrekt. På så sätt hoppades jag att de skulle avslöja sina inre modeller och teorier om djurkognition, som sedan kan leda fram till ett svar på min problemformulering.

Sist skrev jag ned instruktionen inför videouppgiften:

- Jag vill att du sätter dig in i djurens ställe och talar om för mig vad de tänker på.

För att vara riktigt säker på att de inte skulle börja beskriva beteendet i tredje-person, så förklarade jag också att de inte skulle uttrycka sig som en speaker. Detta stod också nedskrivet, men jag följde det inte ordagrant. Efter första intervjun lade jag dessutom till att jag skulle nämna att de skulle försöka vara så seriösa som möjligt, för att undvika att försökspersonerna använde sig av medvetna antropomorfiska tolkningar.

4.3 Försökspersonerna

Försökspersonerna blev inte riktigt så många som jag hade tänkt mig, mestadels beroende på att de två första som jag intervjuade gav så pass mycket material att det hade blivit svårt att analysera hela tio stycken liknande intervjuer. Jag beslöt mig därför att drastiskt minska antalet till fyra stycken. Den fjärde intervjun kunde dock inte transkriberas, p.g.a. dålig ljudkvalité på bandet. Just den intervjun gav emellertid inte

4 Undersökningen

så intressanta data, eftersom försökspersonen gav så korta och begränsade svar som var svåra att applicera på problemformuleringen.

Försökspersonerna skilde sig kraftigt åt vad gäller ålder, sysselsättning o.s.v. Detta tror jag berodde på att jag försökte få tag på personer med så varierande erfarenheter av djur som möjligt, eftersom jag vill få så många tänkbara tolkningar av djurs kognitiva förmågor som möjligt. Detta skulle då kunna ge en ganska omfattande bild av de faktorer som styr tolkningarna.

Försöksperson 1 är en kvinna på 21 år. Hon läser andra året på det Dataekonomiska programmet på Högskolan i Skövde. Hon bor med sina föräldrar på en bondgård och har själv både hundar och hästar. Hon anser sig ha stor erfarenhet av djur, i synnerhet hästar och hundar.

Försöksperson 2 är en man på 27 år. Han arbetar som reporter och redigerare på en lokaltidning. Han har aldrig haft något djur och anser sig inte kunna så mycket om dem.

Försöksperson 3 är en kvinna på 51 år. Hon är en sjukskriven lågstadielärare. Hon har haft olika husdjur (hund, katt, fåglar och fiskar) korta perioder av sitt liv, men har haft allergiska problem med pälsdjuren. Som liten spenderade hon somrarna mycket vid en lantgård. Hon anser sig dock inte ha särskilt stor erfarenhet av djur.

En av deltagarna (försöksperson 3) hade svårt att koncentrera sig på TV-skärmen. Hon berättade att hon sällan ser på TV och därför är ovan vid det mediet. TV-vana borde givetvis från början ha varit ett av kriterierna för försökspersonerna.

4.4 Intervjun

Intervjun var uppdelad i tre etapper, efter varje videosekvens, för att deltagarna skulle ha såväl detaljer i sekvensen som sina egna kommentarer färskt i minnet. Dessutom lät jag bandspelaren vara på en stund efter att intervjun var avslutad, eftersom deltagarna kunde ha ytterligare kommentarer när de fick höra vad undersökningen gick ut på. Dessa kommentarer kan ofta ge ytterligare information till undersökningen.

Den första intervjun ägde rum i en av högskolans grupprum, medan de andra utfördes i mitt hem. Anledningen till detta var att skolans miljö kan vara stressande och bullrig, vilket jag upptäckte efter första intervjun. Således var det bekvämare hemma, både för mig och den jag intervjuade, och samtalet kunde bli mer avslappnat. Huruvida denna variabel har påverkat resultatet eller ej går inte att mäta, eftersom deltagarna var så få till antalet.

Min brist på erfarenhet som intervjuare var en nackdel. Det var oerhört svårt att inte få använda vissa formuleringar och ord. Som tur var, var de tre försökspersonerna bra på att tala mycket själva och detta förenklade ju givetvis saken.

Övriga detaljer om intervjun kommer jag att ta upp i diskussionsdelen. I nästa kapitel redovisar jag resultaten från undersökningen.

5 Resultat

Den kvalitativa analysen av intervjuerna genomfördes genom att studera och tolka hur försökspersonerna uttryckte sig. Materialet delades sedan upp under några rubriker: de fem faktorerna (se kap. 2.1), andra faktorer och överantropomorfism. Resultatet kommer mestadels att presenteras i hela meningar och fraser, eftersom det verkade onödigt att analysera varje ord för sig, förutom möjligen ordvalet.

Några av exemplen som presenteras i detta kapitel förekommer under flera rubriker. Detta beror på att de passar in på flera faktorer, beroende på var man lägger tyngdpunkten i kommentaren. Jag har för tydlighetens skull strykt under de ord och fraser som gör att exemplen passar in under en viss rubrik.

Jag kommer först att presentera resultatet utifrån de fem faktorerna, precis som planerat. Men för en heltäckande analys räcker det dock inte med att enbart identifiera faktorerna. Därför kommer jag vidare att ta upp övriga faktorer som kom fram under undersökningen. Överantropomorfiska tolkningar kommer jag att ta upp som en egen punkt och därför inte behandla det närmare i de övriga kapitlen. Till sist presenteras kontentan av resultatet tillsammans med en sammanfattning.

5.1 Förkortningar och förklaringar

Det kommer att förekomma en del förkortningar som kanske inte är självklara. Nedan följer en lista på dem.

FP1–3 = Försöksperson 1–3

Pand. = Videosekvensen med pandorna

Katt. = Videosekvensen med katten

Schimp. = Videosekvensen med schimpanserna

[text] = Förtydligande text i citat

text = Citat som är beskrivningar av djurets tankar under videouppgiften (övriga citat, som ej är beskrivningar av djurets tankar, skrivs utan kursivering)

text = De ord och fraser som har varit avgörande vid bedömningen av vilken kategori de olika citaten skall tillhöra

5.2 Perceptuella faktorer

De *perceptuella faktorerna* är de faktorer hos det tolkade djuret som man kan uppfatta med perceptionen, d.v.s. dess kroppsspråk, ansiktsuttryck, kroppshållning, läten, doftutsöndringar o.s.v. Nedan redovisas några exempel från materialet där man kan urskilja perceptuella faktorer:

5.2.1 Kommentarer under videouppgiften

(Ena pandan rullar runt) ”Leka lite.” (FP1, Pand.); ”Ja jag vill kela verkar det som.” (FP3, Pand.)

(Pandan hänger i en klätterställning) ”Oj världen är uppochner!” (FP1, Pand.)

(Katten tittar intensivt på matte som pekar på något) ”Va pekar hon på nu då? Va är det?” (FP3, Katt.)

(Katten tittar mot kameran) ”Va... va håller han på med där. Va är det för maskin han har i ansiktet?” (FP2, Katt.)

(Katten luktar på en låda) ”Ja det luktar lite konstigt här.” (FP1, Katt.); ”Det luktar lite konstigt.” (FP2, Katt.); ”[sniff] Jo det luktar gott här i alla fall.” (FP2, Katt.)

(Katten går iväg när matte börjar klappa honom) ”Nej jag vill inte bli klappad nu.” (FP2, Katt.)

(Schimpansungen hänger i en lian bredvid honan) ”Han... har mamma intill sig men han tycker ju det är roligt att leka också.” (FP2, Schimp.)

(Schimpansen sticker ner en kvist och sedan handen i ett hål i marken) ”Hm jaha ner i hålet här var det. Och så peta lite grann där nere där och sen så tar man upp och så. Neej det gick inte lika bra. Ja jag tar mig ner lite till. Ja vi gräver. Ja handen det går lika bra det. Oj! Oj! Jaha den gör ont. Dom bits ju.” (FP1, Schimp.)

5.2.2 Kommentarer under och efter intervjun

”Den lilla [pandan] såg ju ut liksom så här, åh snälla jag vill leka jag vill göra nånting sysselsätta mig, medan den andre liksom typ då ville gå iväg och äta i fred.” (FP1)

”Man såg mer på liksom hur dom [pandorna] gick och hur dom betedde sig.” (FP1)

”Som sagt var med katten var det väl då hur katten betedde sig i samspel med människan som så uppenbart utsatte den för nån form av prövning då. Och då såg man ju hur den reagerade. Den tittade matte i ögonen och sen tittade den på det där högst uppe som matte hade lagt upp där på... högt upp på väggen och... och överhuvudtaget hur katten reagerade... som sagt var dels i samspel med människan dels kanske med... ja den slog med svansen litegrand som om den vore på jakt och den... ja det är kroppsspråket överhuvudtaget då som man... Alltså i... när det gäller katten så har man ju sett det en hel del på katter som man har träffat.” (FP2)

”Det verkar som att katten genom att se börjar haja lite va dom... va dom skulle göra.” (FP3)

”Vi har ju en hund hemma och det syns ju direkt på henne om hon är glad eller om hon vill gosa eller om hon är arg på oss det kan vara särskilt när man har varit borta länge och såna där grejer och det syns ju liksom på hennes sätt att uttrycka sig hennes svans kroppshållning ansiktsuttryck och sånt.” (FP1)

”Ja det får jag ju se på deras kroppsspråk. Om vi säger pandorna. En gick iväg och en sprang efter och... den rulla sig lite och myste så där och... även lekte lite.” (FP3)

”Hur dom rör sig och hur liksom hur dom uttrycker sig snarare liksom.” (FP1)

”Hur dom rör sig mot varandra och hur liksom... kroppsspråk ja kroppsspråk tycker jag är nästan viktigare än ljud. [paus] Faktiskt. I alla fall nu när man tänker tillbaka när man tittar på det efteråt så tittar jag nog mer på kroppsspråk.” (FP1)

5.2.3 Summering och tolkning

De flesta tolkningarna som deltagarna gör är uppenbara. Djuret *gör* något, alltså tänker det på vad det gör och de företeelser som påverkar/påverkas. Om djuret t.ex. äter, så kan man anta att det tycker att maten smakar gott. De perceptuella faktorerna, i synnerhet kroppsspråket, var de som alla försökspersonerna själva trodde att de utgick främst från vid tolkningen.

Eftersom ljudet var avstängt i videofilmen, så var de perceptuella faktorerna reducerade enbart till olika sorters kroppsspråk (ansiktsuttryck, kroppshållning o.s.v.) och det är svårt att veta hur mycket det påverkade försökspersonernas tolkningar. I och för sig så är sekvenserna av sådant slag att det ”naturliga” ljudet (d.v.s. inte speakerrösten) var minimalt och på så sätt förhoppningsvis inte spelar så stor roll. Vid frågan om de saknade ljudet (efter intervjun) svarade alla deltagarna också nej.

Innan jag går in på en djupare tolkning av resultatet från de perceptuella faktorerna, så skall jag redovisa resultatet från faktorerna i omgivningen.

5.3 Faktorer i omgivningen

Runtomkring djuret vars beteende man skall tolka finns det omständigheter som påverkar tolkningen, exempelvis miljön, sammanhanget, situationen, andra djur och människor, samt relationen mellan dem. Dessa har jag sammanfattat som *faktorer i omgivningen*.

5.3.1 Kommentarer under videouppgiften

(Den ena pandan rullar runt) ”Ja jag vill kela verkar det som.” (FP3, Pand.)

”Det kanske är storebrorsan eller nåt.” (FP2, Pand.)

(Ena pandan går iväg från den andra pandan) ”Åh äntligen borta från den där konstiga typen som bara ska hålla på och greja hela tiden.” (FP1, Pand.)

(Katten luktar på en låda) ”Jag undrar va det här kan vara för nånting. Jag får nog undersöka det lite närmare men matte sitter ju bredvid så det är ingen fara säkert.” (FP1, Katt.)

(Katten går iväg) ”Nu struntar jag i det här.” (FP1, Katt.)

(Katten går iväg när matte börjar klappa honom) ”*Nej jag vill inte bli klappad nu.*” (FP2, Katt.)

(Katten ligger stilla, vänd mot lådan) ”*Jag hör inget. Det händer inget.*” (FP3, Katt.)

(Schimpansungen hänger i en lian bredvid honan) ”Han... har mamma intill sig men han tycker ju det är roligt att leka också.” (FP2, Schimp.)

(Schimpansungen sticker ner en kvist i ett hål) ”Och den lilla ungen ska försöka lära sig göra samma sak.” (FP2, Schimp.)

(Den lilla ungen tar tag och tittar på den större ungens hand) ”Han söker kontakt och intimitet men jag tror nog det är... om det är mamman eller vilken som är pappan. Jag vet inte.” (FP2, Schimp.)

”Är det pappan där då?” (FP3, Schimp.)

5.3.2 Kommentarer under och efter intervjun

”Den [pandan] som då jag skulle vara då var ju lite mer kontaktsökande.” (FP3)

”I och med att det är ett djur själv så är det liksom svårare att komma underfund med då va dom [katten] tänker så att säga. Det... då tror man att dom ska göra en grej och så gör dom nåt helt annat så där aha då kan han inte ha tänkt så. Än hur det var när det var liksom två pandor som höll på då tänker man ju mest relationen mellan dom och så. Han tycker så och den tycker så om den liksom.” (FP1)

”Med katten var det väl då hur katten betedde sig i samspel med människan som så uppenbart utsatte den för nån form av provning då. Och då såg man ju hur den reagerade.” (FP2)

”Det andra [pandorna] var goare men det här [katten] var... roligare. Lättare att prata till... för det hände saker.” (FP3)

”Det verkar som att katten genom att se börjar haja lite va dom... va dom skulle göra.” (FP3)

”Ja han [katten] förstod nog av relationen att det var en lek.” (FP3)

”Man ser ju va det är dom [schimpanserna] gör dom har en... det var en frukt där och då tog dom en trädgren för att krossa den och så skulle dom ju äta och man förstår ändamålsenligheten med det dom gör.” (FP2)

”Och ja [schimpans-]barnen fick leka och mamman bara satt där och pöste. Och barnen lekte och kände säkert tryggheten av att mamman bara satt där lugnt och pöste. [...] Sen fick jag för mig att det fanns en fader i bakgrunden där som satt... den mörka stora... apan men han satt ju på behörigt avstånd. [skratt] Men han var väl den yttre tryggheten för hela familjen då kände jag. Så att han fyllde nog sin roll fast... ja jag tror att han bevakade hela gänget medan mamman bevakade dom små barnen. Tror jag. Så han hade det kanske jobbigast. På ett sätt. Eller största uppgiften. Ja på ett sätt.” (FP3)

”För det är ju jätte-svårt att sätta sig in helt i liksom ett djurs situation.” (FP1)

5.3.3 Summering och tolkning

Omgivningsfaktorerna och de perceptuella faktorerna var svåra att skilja åt, men omgivningsfaktorerna verkar dominera. Många av tolkningarna kan inte vara en följd av djurens kroppsspråk och andra perceptuella ledtrådar. Snarare är det djurens *interaktion* med sin omgivning (andra varelser och ting) som är nyckeln här.

En tänkbar förklaring till att deltagarna nämnde kroppsspråk som den främsta faktorn i tolkningsprocessen, i stället för relationer och samband, kan vara att de inte skiljer på dessa begrepp på samma sätt som jag har gjort. Kroppsspråket är ju mestadels en reaktion på något eller någon i omgivningen och försökspersonerna verkade lägga stor vikt vid denna blandning av de perceptuella faktorerna och omgivningsfaktorerna. Exempelvis inflikade deltagarna, i synnerhet FP2 och FP3, små kommentarer rörande relationerna mitt under videouppgiften – huruvida det var familjemedlemmar eller ej och vilken ställning de hade i förhållande till dessa. Denna sortens information verkade väga tyngre än perceptuell information. Man skulle kunna kalla det för ett samband av typen orsak-verkan, d.v.s. tolkningsalternativen blir klarare när man har de båda informationsmängderna tillsammans och risken för överantropomorfism blir mindre. Jag kommer att återkomma till denna diskussion senare i detta kapitel (kapitel 5.8), samt i kapitel 6.

5.4 Kunskapsfaktorer

Kunskapsfaktorerna styr tolkningarna på det sätt att den kunskap man har om ett specifikt djur påverkar hur man tolkar djurets beteende.

Kunskap är svårt att mäta oavsett vilket område man forskar i. Den distinktionen jag har använt mig av för att skilja tro och kunskap från varandra är att kunskap kommer någonstans ifrån, t.ex. från böcker, andra människor, egna erfarenheter o.s.v. Det har alltså ingenting med sanningsvärde att göra, eftersom man då skulle få ett svårt filosofiskt problem (det epistemologiska problemet). Till skillnad från kunskap definierar jag tro som rena gissningar, där man inte har någon grund för sitt påstående. (Det är här jag förväntar mig att hitta överantropomorfism.)

5.4.1 Kommentarer under videouppgiften

”Nästan skakar lite med svansen så där som jag gör på jakt.” (FP2, Katt.)

5.4.2 Kommentarer under och efter intervjun

”Jag tror ju inte att pandor överhuvudtaget tänker med ord. Nu talade jag och det är nåt exklusivt mänskligt.” (FP2)

5 Resultat

”Sen så beror det också på om han kan lukta för att katter kan nog lukta väldigt väl igenom såna här grejer så den känner ju ofta luktmässigt sett om det finns nånting där inne.” (FP1)

”Sen så tror jag att katten är väl väldigt nyfiken för katten ser väl husse och matte som storföräldrar. Dom är ju som ja bebisar hela livet. Vi är ju liksom föräldrarna som är bra att ha ibland [skratt]” (FP1)

”Den [katten] slog med svansen litegrand som om den vore på jakt.” (FP2)

”Jag tycker den [katten] ska kunna känna det på lukten. Så mycket som man vet om djur så jag fatt... men det kanske inte var så intressant eller nåt.” (FP3)

”Men hade det luktat rätta då hade dom [katten] nog fasinimej gjort sönder hela kartongen det tror jag. [skratt]” (FP3)

”Eller också så är den så förslöad för det kanske var en innekatt så den har slutat med instinkterna. Ja det vet man inte. Om den inte får gå ut liksom och känna dom här lukterna som finns.” (FP3)

”Det kanske är nåt naturligt hos dom [schimpanserna].” (FP1)

”Den aktiviteten dom [schimpanserna] höll på med var ju mera likt mänsklig aktivitet. Dom är ju överhuvudtaget byggda mera likt människor dom använder sina händer liknande... på liknande sätt som vi.” (FP2)

”Det var ju en rätt så liten unge och jag antar att mamman är väl den primära tryggheten och den som han kanske klänger mest på i alla fall som liten och som ammar och... eller diar eller va det heter. Och så där medan pappan... kanske om det nu var... Eftersom jag identifierade mig med den här lilla ungen så trodde ju jag att det var en liten schimpanspojke då. Och då tror jag att pappan är den som... som gör... som tar ut [skratt] ungen i världen lite mera eller liksom gör honom... intresserar honom för det lite mera utåtriktade så men det är väl kanske... Jag vet inte om det är så i schimpansernas värld men det är när jag ska föreställa mig det så blir det så.” (FP2)

”Jag tror att dom [schimpanserna] har nån sorts tänkande och kan i någon mån tänka i förväg hur dom ska agera det tror jag. Jag känner dom inte så väl men... där är en pinne där är ett hål och i hålet finns det myror tror jag. Jag kanske... om jag tar pinnen och sticker ner den i hålet kanske myrorna följer med upp? Nå... nåt åt det hållet tror jag man kan tänka även om det säkert bygger på... på erfarenhet mycket också men... Ja. Den typen av tankebanor tror jag är möjliga.” (FP2)

”Det är lätt om man ser i djur som barn så att säga lite granna så här i... hur just i det syftet liksom leka äta sova det är ju det dom [pandorna] [skratt] gör. Typ.” (FP1)

”Jag tyckte nästan pandorna var lättast för dom mer... dom var mer enkla så att säga. En schimpans är ju mer komplicerad så att säga och man vet ju inte... då vet man ju inte hur han hur han tänker i hans... i alla dom sakerna han gör.” (FP1)

”Så katten ligger närmast vardagen och schimpansen ligger väl närmast mänskligheten om du förstår va jag menar.” (FP2)

”Ja det [redskapsanvändning] är det enda som liksom skiljer människan och djuret typ för det har dom [?] sagt.” (FP1)

5.4.3 Summering och tolkning

FP2:s citat ovan, att katten ligger närmast vardagen och att schimpansen ligger närmast verkligheten, skulle kunna användas som en mycket träffande sammanfattning av deltagarnas kunskapsnivå av de olika djuren. Även om man inte har katt själv, så är det vanligt att man har någon i sin närhet som har en katt, vilket gör att man kanske har en större förståelse för dess kroppsspråk till skillnad från de vilda djuren. Schimpanserna vållade fler osäkra kommentarer, d.v.s. meningar uppbyggda av ord såsom tro, nog, väl, till skillnad från katten, där deltagarna verkade ganska säkra på sin kunskap. (Dock behöver vaga och osäkra uttryck inte vara ett tecken på att deltagaren i fråga gissar, utan det kan lika gärna vara ett tecken på osäkerhet i intervjusituationen; att han eller hon söker efter bekräftelse från intervjuaren.)

Det är svårt att urskilja hur stor betydelse deltagarnas kunskap om de tre djurarterna har för tolkningarna, eftersom ingen av dem visade några tydliga tecken på att ha stor detaljkunskap om de olika djuren. Det kan också vara möjligt att en stor del av tolkningarna bygger på en så kallad dold kunskap, som försökspersonerna själva inte är medvetna om och således inte uttrycker i ord. För att få fram mer om detta krävs nog ytterligare ett par undersökningar.

5.5 Evolutionära faktorer

Om en tolkning påverkas av en *evolutionär faktor*, så lär man se skillnader i tolkningens komplexitet beroende på vilken djurart man tolkar. Ju längre två djurarter befinner sig från varandra på den fylogenetiska skalan, desto större skillnad i komplexitet.

De tre djurarternas placering på den fylogenetiska skalan är ganska nära varandra, speciellt panda och katt. Schimpans är dock placerad närmast människan, eftersom dess utseende och beteende liknar vårt.

5.5.1 Kommentarer under videouppgiften

”Snälla bara lite leka.” (FP1, Pand.)

”Jag kanske kan klättra hela vägen dit upp. Om jag tar lite sats kanske jag kan klättra hela vägen dit upp.” (FP1, Katt.)

”Det måste vart otroligt traumatisk upplevelse.” (FP1, Schimp.)

5.5.2 Kommentarer under och efter intervjun

”Det är lätt om man ser i djur som barn så att säga lite granna så här i... hur just i det syftet liksom leka äta sova det är ju det dom [pandorna] [skratt] gör. Typ.” (FP1)

”Jag tyckte nästan pandorna var lättast för dom mer... dom var mer enkla så att säga. En schimpans är ju mer komplicerad så att säga och man vet ju inte... då vet man ju inte hur han hur han tänker i hans... i alla dom sakerna han gör.” (FP1)

”Att dom... att schimpanser gör mer avancerade grejer eller? Ja det... Bra fråga! [skratt] Ja dom har väl utvecklats så helt enkelt. Dom har väl behövt göra det för att klara sig. Det måste ju va det en utvecklingsgrej. Det är ju liksom inte så att schimpanser är mycket smartare än pandor alltså måste dom... har dom kommit underfund med det av sig själv.” (FP1)

5.5.3 Summering och tolkning

På grund av bristen i videosekvenserna, i det att alla djuren är däggdjur, så blev resultaten av de evolutionära faktorerna mycket få. Endast FP1 visade tydliga skillnader i uttryckssätt under de olika videosekvenserna (se citaten ovan). Hon ändrade markant röstläge och sade mer komplexa meningar när hon kom till den tredje videosekvensen, d.v.s. schimpanserna. Vid sekvensen med pandorna talade hon i enkla, nästan barnsliga meningar, och vid kattsekvensen blev meningarna lite mer komplexa, men hade fortfarande en pedagogisk klang, där vissa delar upprepades flera gånger. När hon slutligen skulle sätta sig in i schimpansernas ställe, lät hon bl.a. den lilla och den större ungen ha en dialog, där den minsta ungen använder mycket komplexa ord, som t.ex. ”traumatiskt” (se citat ovan).

Var det evolutionära faktorer som låg bakom FP1:s växling? Hon nämnde att hon ser djur som barn, men också att schimpanserna är mer komplexa än pandor (och katter?). Detta skulle kunna tolkas som att hon är medveten om att schimpanserna ligger närmare människan, ”över” pandor och katter, på de fylogenetiska skalan, och att hon påverkas av detta faktum när hon skall tolka deras beteende. En annan tolkning, som dock inte utesluter den första tolkningen, kan vara att FP1 gör en överantropomorfisk tolkning pga schimpansernas människolika beteende. Men inte ens ett människobarn skulle väl uttrycka sig så? Kan det vara så att det FP1 menade var att schimpanser, till skillnad från andra ”lägre stående” djur, har en större social och empatisk förmåga i ungefär samma nivå som människor? Även med denna tolkning behöver det inte betyda att man kan förkasta att de evolutionära faktorerna har påverkat hennes tolkning.

Även om denna undersökning inte fick fram några säkra resultat för de evolutionära faktorerna, så har ändå Rasmussen m.fl. (1993) visat att människor tar hänsyn till dessa (se kapitel 2.4). Enligt deras studie graderar människor den mentala komplexiteten hos fyra vanliga husdjur (hund, fisk, fågel och katt) i ordningen hund - katt - fågel - fisk, vilket överensstämmer med den fylogenetiska skalan.

5.6 Emotionella faktorer

De emotionella faktorerna är de som påverkar oss pga av de positiva eller negativa erfarenheter vi har av djur och de känslor som djuret frambringar. Fobi kan t.ex. vara en emotionell faktor, då rädsla för djuret kan färga tolkningen i negativ riktning, d.v.s. djuret har "onda" tankar. Motsatsen kan givetvis också ske om man tycker extremt mycket om ett visst djur (eller djur i allmänhet).

5.6.1 Kommentarer under videouppgiften

(Ena pandan rullar runt) "Åh så gossigt." (FP3, Pand.); "Titta va söt jag är." (FP1, Pand.)

"Den där lille som klättrar är ju roligt." (FP2, Schimp.)

"Nej usch jag vill inte vara mamman jag vill vara barnet. Det är roligare att hänga och slänga." (FP3, Schimp.)

5.6.2 Kommentarer under och efter intervjun

"Jag skulle just sagt att han [pandan] tänkte nog att... eller ja det tänkte han ju inte men... att det har sina fördelar att vara i en djurpark där man får såna här roliga leksaker annars är det säkert roligare att vara i det vilda där man... ja är mera fri och så. Men det är väl på gott och ont." (FP2)

"Det andra [pandorna] var goare men det här [katten] var... roligare. Lättare att prata till... för det hände saker." (FP3)

"När jag ser en katt blir jag ju väldigt så där åh va gulligt. Jag vill ha kontakt med katten. Gärna." (FP3)

"Det känslomässiga. Eftersom dom inte talar vårt språk så försökte jag sätta mig in i hur dom kände det." (FP3)

5.6.3 Summering och tolkning

FP1 och FP3 tycker mycket om djur, vilket märks på deras sätt att uttrycka sig. Djuren är "goa", söta, roliga o.s.v. FP2 var mer neutral och hade varken positiva eller negativa uttalanden, förutom att han reagerade på att pandorna var i en djurpark, vilket han inte verkade gilla. En helt likgiltig person hade förmodligen inte brytt sig om detta.

Hur mycket deltagarnas känslor inför de olika djuren påverkade deras tolkningar är svårt att veta. Jag tror att de emotionella faktorerna fanns där, men att de påverkade deltagarna ganska lite i jämförelse med de andra faktorerna. Till exempel valde alla deltagarna samma individ, när de var tvingade att välja. I videosekvensen med pandorna valde de alltid den minsta pandan i första hand och bland schimpanserna var den minsta ungen "populärast". Främsta anledningen verkade av deltagarnas ordval att döma vara att det är "roligare". Berodde detta på att djurungar ofta ses som sötare än

vuxna djur? I så fall styrde de emotionella faktorerna åtminstone *urvalet*. Det kan också tolkas som att ungarna var mer aktiva än de vuxna (och det stämmer med videosekvenserna). I detta fall är det mer troligt att de styrdes av de perceptuella faktorerna och/eller faktorerna i omgivningen, eftersom det då var själva aktiviteten som var det centrala.

5.7 Andra faktorer?

Den indelning av faktorer som påverkar människor vid tolkning av djurs beteende, som jag konstruerade i kapitel 2.1 och som jag i detta kapitel hittills har följt, var inte helt idealisk. Jag fann att det fanns ett par faktorer som kanske bör läggas till och minst en av grundfaktorerna behöver dessutom omdefinieras. I punkterna nedan redovisar jag dessa förändringar.

- *Beteendefaktorer?*

Distinktionen mellan de perceptuella faktorerna och faktorer i omgivningen verkade inte stämma överrens med deltagarnas uppfattning (se kapitel 5.2 och 5.3). I stället så skulle man kunna slå ihop dem till en, där man räknar in både kroppsspråket och orsakerna till det. Kroppsspråk taget ur sitt rätta sammanhang, oavsett om det handlar om människor eller djur, förlorar ju sin mening och således skulle det räcka med en faktorkategori i stället för två.

- *Projiceringsfaktorer?*

Dessa skulle också kunna kallas för känslor, men riskerar då att blandas ihop med de emotionella faktorerna. Projiceringsfaktorerna inverkar på tolkningen genom att de känslor som man har för tillfället påverkar tolkningen i någon riktning. Hos FP3 märktes dessa faktorer mycket tydligt. De mesta tolkningarna gick ut på huruvida djuret var stressat eller inte och på om miljön runtomkring var lugn och harmoniskt eller ej. Detta kan eventuellt ha berott på att hon har upplevt mycket stress eller kände sig stressad vid intervjutillfället.

- *Speakerfaktorer?*

FP2 nämnde (efter att bandspelaren hade stängts av) att det kan vara svårt att inte influeras av de tidigare erfarenheterna man har från speakerröster i olika djurprogram på TV. Detta kan då leda till att tolkningen får en mer eller mindre komisk karaktär. Dock tyckte jag att det var ganska lätt att upptäcka när deltagarna emellanåt skämtade, eftersom de vanligtvis skrattade i samband med det eller förställdes rösten. Således kan man anta att de mycket medvetna om att tolkningen kanske inte var helt och hållet seriös och att en sådan tolkning är lätt att sälla bort om så fordras. Är det i så fall relevant att man inkluderar speakerfaktorerna bland de andra faktorkategorierna eller är det viktigt att ha med, därför att det kan vara en vanlig företeelse?

- *Könsfaktorer?*

Något som inte kunde studeras i min undersökning var om det egna könet kan påverka tolkningen. Män och kvinnor tänker ganska annorlunda och kan ha olika uppfattningar om vad som är väsentligt att vara uppmärksam på i en situation och det verkar logiskt att anta att detta också påverkar tolkningen av ett djurs beteende. För att undersöka dessa faktorer behöver man göra en undersökning i större skala än vad jag har gjort, för att kunna urskilja generella tendenser.

En omarbetad indelning av de olika faktorkategorierna skulle i stället kunna se ut så här, med sex eller sju kategorier beroende på om man väljer att ha med speakerfaktorerna eller ej:

⇒ Beteendefaktorer

⇒ Kunskapsfaktorer

⇒ Evolutionära faktorer

⇒ Emotionella faktorer

⇒ Projiceringsfaktorer

⇒ Könsfaktorer

⇒ (Speakerfaktorer)

5.8 Överantropomorfism

De överdrivna antropomorfiska tolkningar som deltagarna gjorde under videouppgiften var mestadels tydligt menade som skämt och följdes av skratt. Det fanns dock en del lite tveksamma kommentarer.

- (Schimpansungen hänger i en lian bredvid honan) ”*Hm ska jag ut på äventyr eller ska jag stanna kvar hos mamma?*” (FP1, Schimp.)

Huruvida detta är en antropomorfisk tolkning eller ej, beror på hur FP1 definierar ”äventyr”. Om hon menade att den skulle ge sig ut på egen hand för att ta risker, så har hon förmodligen förmänskligat schimpansen. Det skulle också kunna vara ett exempel på influens av speakerfaktorer (se kapitel 5.7).

- (Schimpansungen suger på den andra schimpansens finger) ”*Om jag blåser och pussar lite så blir det nog bättre.*” (FP1, Schimp.) ”*Det måste vart otroligt traumatisk upplevelse.*” (FP1, Schimp.)

Här använder FP1 tydliga mänskliga referenser. Men som jag skrev redan i kapitel 5.5, så kan det tolkas att vara *metaforiskt* menat, d.v.s. att FP1 försöker beskriva schimpansernas sociala förmåga genom att använda mänskliga ord och fraser. Detta är annars det tydligaste exemplet på överantropomorfism under videouppgiften.

5 Resultat

- (En schimpans sitter med hakan i händerna) ”Jaha va gör den här? Sitter och funderar ser det ut som.” (FP2, Schimp.)

Denna del videosekvensen valdes ut just för att se om någon av deltagarna skulle tolka det som att schimpansen funderar eller filosoferar. Jag hade dock hoppats på att det då skulle vara i form av en tanke/fundering. Genom att FP2 väljer att inte gå in på exakt *vad* schimpansen tänker på, så har han också undgått en överdriven antropomorfisk tolkning, eftersom hans tolkning mycket väl skulle kunna vara sann.

Under den övriga delen av intervjun dök det emellertid upp några intressanta kommentarer, som kan uppfattas som överantropomorfism:

”Den [pandan] som då jag skulle vara då var ju lite mer kontaktsökande. Det var nog honan det. [skratt] Och den som gick iväg det var nog hanen. Det är det vanliga. [skratt] Att man ska fjäska lite.” (FP3)

”Det var ju en rätt så liten unge och jag antar att mamman är väl den primära tryggheten och den som han kanske klänger mest på i alla fall som liten och som ammar och... eller diar eller va det heter. Och så där medan pappan... kanske om det nu var... Eftersom jag identifierade mig med den här lilla ungen så trodde ju jag att det var en liten schimpanspojke då. Och då tror jag att pappan är den som... som gör... som tar ut [skratt] ungen i världen lite mera eller liksom gör honom... intresserar honom för det lite mera utåtriktade så men det är väl kanske... Jag vet inte om det är så i schimpansernas värld men det är när jag ska föreställa mig det så blir det så.” (FP2)

”Och sen aporna ja då kände jag väl också det lite... hur känner mamman det var väl det första då liksom. Där sitter hon med två ungar. Helt cool och bara är avslappnad då. Medan jag kanske som mamma var lite mera ängslig. [skratt] Och ja barnen fick leka och mamman bara satt där och pöste. Och barnen lekte och kände säkert tryggheten av att mamman bara satt där lugnt och pöste. [...] Sen fick jag för mig att det fanns en fader i bakgrunden där som satt... den mörka stora... apan men han satt ju på behörigt avstånd. [skratt] Men han var väl den yttre tryggheten för hela familjen då kände jag. Så att han fyllde nog sin roll fast... ja jag tror att han bevakade hela gänget medan mamman bevakade dom små barnen. Tror jag. Så han hade det kanske jobbigast. På ett sätt. Eller största uppgiften. Ja på ett sätt.” (FP3)

Alla tre exemplen har att göra med familjestruktur och honans, respektive hanens plats i flocken. Beskrivningarna påminner mer om den mänskliga kulturens uppbyggnad än om djurens. Den som kan mer om pandor och/eller schimpanser vet dock att dessa djur har andra sociala strukturer än vi människor. Kan dessa tydligt överdrivna antropomorfiska tolkningar bero på okunskap? Skulle en ”expert” ha resonerat på ett annorlunda sätt än försökspersonerna? Det skulle i så fall betyda att kunskapsfaktorerna har en mycket stor roll vid tolkningar av djurs beteende.

5.9 Sammanfattning

Den faktorkategori som dominerade bland deltagarna i undersökningen förefaller vara beteendefaktorerna (d.v.s. de perceptuella faktorerna och omgivningsfaktorerna). Betydelsen av evolutionsfaktorerna, som enligt tes (i) skulle vara stor, kunde dock inte styrkas av denna undersökning. Dock finns det inget själ att anta motsatsen. Dessutom kan man anta att kunskapsfaktorerna spelar stor roll, pga det slag av överantropomorfism som förekom (se kapitel 5.8).

För att knyta an till teserna i kapitel 2.2, så innebär detta att tes (i)⁸ med stor sannolikhet stämmer. Tes (i) implicerar tes (ii)⁹, om man antar att *PPC*¹⁰ stämmer, vilket givetvis är till de kognitiva etologernas fördel. Dock bör man inte dra några förhastade slutsatser eftersom syftet med denna undersökning var att finna faktorer som inverkar på människors (läs deltagarnas) tolkningar av djurs beteende.

⁸Tes (i): Människor lägger stor vikt vid de evolutionära faktorerna och kunskapsfaktorerna när de tolkar ett djurs beteende.

⁹Tes (ii): Tes (i) och *PPC* ger att man kan använda antropomorfiska tolkningar av djur som ligger nära människan på den fylogenetiska skalan i forskningssyfte, om kunskaperna om det tolkade djuret är stora.

¹⁰*the Principle of Psychological Continuity* (se kap. 1.3).

6 Diskussion

En undersökning skapar ofta fler frågor än vad den besvarar, rörande undersökningen i sig och allt runtomkring. Dessutom skapar den frågor av mer positiv karaktär, d.v.s. sådana frågor som uppkommer därför att resultaten har öppnat nya dörrar inom det aktuella forskningsområdet. De frågeställningar som har uppkommit ur min studie handlar mest om metodologiska problem och man kan bara spekulera i hur resultatet hade blivit om man hade gjort annorlunda.

Jag presenterar i slutet några idéer till vidare forskning, men detta (kognitiv etologi, samt studiet av människors tolkningar av djurs beteende) är ännu ett så nytt område att det är omöjligt för mig att presentera alla tänkbara problemformuleringar.

6.1 Metodologiska problem

I kapitel 4 tog jag upp några av de problem som jag stötte på när jag skulle utföra undersökningen. Nu, efter analysen av materialet, har jag fått en klarare bild av den effekt som dessa problem har haft på resultaten. Dessutom upptäckte jag ett par andra problem som metoden medförde.

6.1.1 Försökspersonerna

Vid en kvalitativ analys kan det mycket väl räcka med tre försökspersoner, eftersom resultaten inte skall generaliseras. Dock var några av faktorerna, bl.a. evolutionsfaktorerna, definierade på ett sådant sätt att en kvantitativ studie hade varit lämpligare. Som tur var kunde jag dra paralleller till Rasmussen m.fl. (1993) och deras studie och på så vis få ut mer av undersökningen.

Resultatet hade antagligen också blivit annorlunda om försökspersonerna hade haft större kunskap om djuren som förekom i videosekvenserna. Ett annat alternativ är att de hade fått en kort lektion om djuren strax innan intervjun. Då skulle man förmodligen också kunnat se hur mycket av den kunskapen de använde under videouppgiften. Dock finns det vissa invändningar mot detta. Deltagarna kanske skulle tro att de måste använda den kunskapen i uppgiften och enbart säga sådant som passar in på det som de lärde in. Om de har svårt för att minnas, så säger de kanske inte någonting.

I kapitel 5.6 beskrev jag problemet med att undersöka de emotionella faktorerna. Hade jag fått tydligare resultat ifall någon av deltagarna hade haft någon fobi mot något av djuren i videosekvenserna eller om någon av de intervjuade hade varit djurskötare på en djurpark?

6.1.2 Videosekvenserna

Ett av felen med videosekvenserna var att de innehöll ganska lika djur, sett ur ett evolutionärt perspektiv. Det hade nog varit en fördel att ha med t.ex. en videosekvens med en reptil, insekt eller fisk tillsammans med de övriga videosekvenserna.

Ett annat problem var ljudet. Om jag hade haft tillgång till avancerad videoredigeringsutrustning, så kanske speakerrösten hade kunnat redigerats bort, utan att det övriga ljudet försvann. Det hade dessutom gett mig fler alternativ när jag valde videosekvenser, eftersom jag nu var tvungen att välja bort vissa sekvenser för att ljudet var väsentligt i en viss scen.

6.1.3 Intervjun

De fel som intervjun förde med sig berodde mestadels på min brist på erfarenhet av den här sortens intervjuer. Hur mycket styrde jag (omedvetet) deltagarna och hur stor betydelse hade det i så fall för resultatet? De frågor som jag ställde var inte alltid de bästa, men å andra sidan var det inte frågorna i sig som var väsentliga. De tjänade ju bara som en slags katalysator för att få deltagarna att uttrycka så mycket som möjligt om ämnet. Det svåraste var när någon deltagare inte riktigt fattade vad jag menade och desperat försökte hitta orsaken till frågan genom att kräva konkreta exempel. Hur löser man det?

En annan del av intervjun, nämligen instruktionen, kunde ha sett annorlunda ut. En mer neutral instruktion kunde varit: ”berätta vad som händer på videon” eller möjligtvis ”berätta vad djuret gör”. Jag tror dock inte att ett sådant tillvägagångssätt hade givit lika mycket relevant material, eftersom det jag var ute efter var mentala beskrivningar och inte beskrivningar som bara faller in under beteendefaktorerna. Emellertid verkade FP2 ha svårt att följa den instruktionen som gavs, för han beskrev ändå mest beteendet ur ett ”objektivt” perspektiv och satte in ”jag” där ”den” hade passat bättre, exempelvis ”jag hänger och gungar där” (FP2, Pand.). Kanske hade det varit bättre att ge försökspersonerna möjlighet att välja mellan två sätt att beskriva; det sätt som de själva tycker är mest naturligt. Detta kräver förstås mer av intervjuaren, eftersom denne ändå måste se till att bägge alternativen är rimliga ur en analytisk synvinkel.

6.2 Konsekvenser av resultatet

Resultatet av min undersökning motsäger inte de kognitiva etologernas argument, utan skulle kunna sägas stödja dem. Den konsekvens av resultatet som är mest betydelsefull för debatten kring antropomorfism är individualiteten. Eftersom kunskapsfaktorerna, som skiljer sig från individ till individ, förmodligen är den avgörande faktorkategorin för att undvika överdrivna antropomorfiska tolkningar, kan man således anta att en forskare med mycket goda kunskaper i etologi och djurkognition med gott samvete kan tillämpa antropomorfism i sina studier.

6.3 Vidare forskning

Människors tolkningar av djurs beteende är fortfarande ett ganska outforskat område inom kognitionsvetenskapen. Det har gjorts ganska mycket forskning kring människors tolkningar av andra människors beteende, men där finns inte problemet med antropomorfism. Det första problemet att ta itu med borde egentligen vara att avliva

6 Diskussion

myten om antropomorfism, för som Fisher (1996) (se kapitel 1) redan har visat, så ligger det mer bakom begreppet än enbart förmänskligande av djur (och andra företeelser). Ett annat förslag på forskning är att utföra en djupare och mer ingående undersökning som skulle kunna jämföra resultat från socialpsykologin och studier liknande den som jag har utfört. T.ex. om samma regler gäller när man tolkar ett djurs beteende, som när man tolkar en människas beteende. Man kan också koncentrera sig på det metodologiska problemen i kognitiv etologi. Finns det något sätt att underlätta för en forskare inom djurkognition? Kan man formulera några generella riktlinjer som hindrar honom eller henne att göra överantropomorfiska tolkningar?

Referenser

- Allen, C. & Hauser, M.D. (1996) Concept Attribution in Nonhuman Animals: Theoretical and Methodological Problems in Ascribing Complex Mental Processes. I: Bekoff, M. & Jamieson, D. (red.) *Readings in Animal Cognition*. Massachusetts. The MIT Press. 47–62.
- Bekoff, M. (1996) Cognitive Ethology, Vigilance, Information Gathering, and Representation: Who Might Know What and Why?. *Behavioural Processes*. Boulder: Colorado. Department of Environmental, Population, and Organismic Biology, University of Colorado. Volym 35, Nummer 1/3. 225–237.
- Churchland, P.M. (1984/1990) *Matter and Consciousness*. Massachusetts. The MIT Press. Tredje upplagan. 67–81.
- Crisp, R. (1996) Evolution and Psychological Unity. I: Bekoff, M. & Jamieson, D. (red.) *Readings in Animal Cognition*. Massachusetts. The MIT Press. 309–321.
- Fisher, J.A. (1996) The Myth of Anthropomorphism. I: Bekoff, M. & Jamieson, D. (red.) *Readings in Animal Cognition*. Massachusetts. The MIT Press. 3–16.
- Griffin, D.R. (1992) *Animal Minds*. Chicago. The University of Chicago Press.
- Patel, R. & Davidson, B. (1991/1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund. Studentlitteratur. Andra upplagan.
- Rasmussen, J.L., Rajecki, D.W. & Craft, H.D. (1993) Humans' Perceptions of Animal Mentality: Ascriptions of Thinking. *Journal of Comparative Psychology*. Volym 107, Nummer 3. 283–290.
- Ristau, C.A. (1996) Aspects of the Cognitive Ethology of an Injury-Feigning Bird, the Piping Plover. I: Bekoff, M. & Jamieson, D. (red.) *Readings in Animal Cognition*. Massachusetts. The MIT Press. 79–89.
- Seyfarth, R. & Cheney, D. (1996) Inside the Mind of a Monkey. I: Bekoff, M. & Jamieson, D. (red.) *Readings in Animal Cognition*. Massachusetts. The MIT Press. 337–343.
- Smit, H. (1995) Are Animal Displays Bodily Movements or Manifestations of the Animal's Mind? *Behavior and Philosophy*. Volym 3, Nummer 1. 13–19.
- Wilder, H. (1996) Interpretive Cognitive Ethology. I: Bekoff, M. & Jamieson, D. (red.) *Readings in Animal Cognition*. Massachusetts. The MIT Press. 29–45.

Index

- Allen, C., 5
Antropocentrism, 4
Antropomorfism, 2–5; 10; 11; 14; 15; 19; 20; 39; 40
Antropomorfism, begränsad, 11
Antropomorfism, fantasifull, 3
Antropomorfism, kategorisk, 3
Antropomorfism, situations-, 3
Antropomorfism, tolkande, 3
Antropomorfism, över-, 14; 25; 29; 35–37
- Bekoff, M., 7
Beteendefaktorer, 34; 35
- Cheney, D., 5; 9
Churchland, P.M., 18
Craft, H.D., 4; 12; 13
Crisp, R., 4; 7–9
- Davidson, B., 16; 17
- Emotionella faktorer, 11; 23; 33–35; 38
Enkelhetsprincipen, 5; 6; 7; 14
Evolutionära faktorer, 11; 12; 20; 22; 23; 31; 32; 35
- Faktorerna, de fem, 11
Fallstudie, 16
Fisher, J.A., 3; 4; 11; 40
Förkortningar, 25
Försökspersoner, 18; 23
Fylogenetiska skalan, 7; 8; 12; 22; 31; 32
- Griffin, D.R., 5; 6; 8; 9
- Hauser, M.D., 5
Teser, 12
- Implicita teorier, 4
- Intervju, ostrukturerad, 16; 17
Intervjun, 24
Introduktion, 2
- Kognitiv etologi, 1; 2; 5; 7; 11–14; 40
Könsfaktorer, 35
Kunskapsfaktorer, 1; 11–14; 20; 23; 29; 35–37; 39
- Mall, 23
Metod, kvalitativ, 15
Metod, kvantitativ, 15
Metod, val av, 15
- Omgivningsfaktorer, 11; 20; 23; 27; 29; 34
- Patel, R., 16; 17
Perceptuella faktorer, 11; 13; 20; 23; 25; 27; 29; 34
Principle of Psychological Continuity (PPC), 7; 8; 12
Problembeskrivning, 10; 11
Problemformulering, 12; 20
Projektion, 2; 4; 11; 14
Projiceringsfaktorer, 34; 35
- Rajecki, D.W., 32; 38
Rasmussen, J.L., 4; 12; 13; 32; 38
Ristau, C.A., 5
- Sammanfattning, 1
Sammanfattning av resultat, 37
Seyfarth, R., 5; 9
Smit, H., 7
Speakerfaktorer, 34; 35
Sunt förnuft, 4
- Videofilm, 16; 19; 21
- Wilder, H., 5; 6

Bilaga A – Videosekvenserna

Nedan beskrivs kortfattat innehållet i de tre videosekvenserna som var med i videouppgiften.

Videosekvens 1 (Pand.)

Två pandor kommer gående. Den ena följer efter den andra och rullar i gräset. Den andra går iväg. Den första börjar hänga i en klätterställning. Den andra hittar bambu och börjar äta.

Videosekvens 2 (Katt.)

En katt kommer gående mot en person (matte) som placerar något högt upp på en smal vägg, som är klädd med ”klösvänligt” tyg. Katten tittar intensivt på. Den sätter sig nedanför och tittar upp mot föremålet. Tittar bort mot kameran. Matte kommer fram och pekar på föremålet och katten tittar upp igen, ser ut att ta sats, men blir distraherad av matte som går förbi. Tittar åter igen mot kameran. Tar sedan sats och klättrar upp på väggen, föremålet faller ner och katten försöker fånga det med tassens, men misslyckas och tittar ner när det faller mot golvet. Katten försöker sedan att hoppa ner, men tassens har fastnat i tyget och matte får dra loss den. Sedan hoppar katten ner.

Katten luktar på en låda, vars lock inte ligger helt på. Den går runt den och luktar och lyckas tillslut knuffa till luckan en bit, genom att sätta ner tassens i öppningen. Katten finner något ätbart och äter upp det. Efteråt sticker den in tassens i lådan några gånger och sedan huvudet. Personen som hela tiden har suttit bredvid försöker klappa katten, men den går därifrån.

En person håller fram en tablett och katten kommer närmare. Godisbiten läggs i lådan med en uppochnervänd mugg ovanpå. Sedan läggs även locket på som i förra scenen. Katten luktar på lådan, tittar snabbt mot kameran och går därifrån, men kommer tillbaka och lägger sig vänd mot lådan. Den luktar på lådan, tittar mot kameran och fortsätter sedan lukta. Katten vrider öronen bakåt och vänder ansiktet mot golvet och slutar lukta. Men fortsätter i nästa sekund, denna gång närmare lådan. Den reser sig upp och börjar krafsa på locket och trycker sedan ner nosen i öppningen, vilket får locket att skjutas undan. Katten luktar längre in i lådan och slickar på dess botten, tar sedan tassens till hjälp för att känna längst in i lådan. Tassens får tag i muggens handtag och katten drar muggen mot sig, vilket får locket att åka med. Katten lyfter med tassens bort locket från muggen och lyckas av samma rörelse välta muggen. Den luktar i muggen och tar upp tabletten genom att föra den uppåt mellan tassens och lådans inre kant. Tabletten faller dock tillbaka ner i lådan och katten ställer sig med framtassarna i lådan och äter upp godisbiten där. Katten tittar mot kameran.

Videosekvens 3 (Schimp.)

Tre schimpanser i djungeln. En större och två ungar i olika ålder. Den mindre ungen gungar i en lian, medan de andra petar med pinnar i hål i marken. Den större apan tar upp pinnen och äter snabbt upp myrorna som klättrar på den. Närbild på den stora apan som tuggar och slickar av pinnen. Den hänger nu själv i lianen med en arm. Den mindre ungen börjar klänga på den större apan. Närbild på pinnen, full med myror. Sedan bild på alla tre igen. Bild på den större ungen. Den petar i hålet med pinnen, men får inte upp några myror. Den börjar gräva med händerna i hålets öppning. Sedan sticker den ner armen i hålet två gånger, men drar båda gångerna snabbt upp den igen. Andra gången för den handen till munnen och tittar mot hålet.

Tre schimpanser igen. En stor och två ungar. Den stora apan ligger stilla på rygg med den lilla apan sittandes på magen. Den lilla ungen tar tag i den större ungens hand och börjar suga på dess ena finger och slickar på handflatan. Sedan klättrar den upp till den stora schimpansens hals. Den stora apan lägger sin hand på den lilla ungens huvud. Bilden byter till en ensam schimpans som sitter med hakan stödd i händerna och som tittar mot kameran.

Ett schimpansansikte. Ögonen rör sig till synes planlöst. Bilden byter till ett grodperspektiv på djungels trädkronor och solen som skiner genom grenverket.

Tre större schimpanser sitter i en skogsglänta och slår med tjocka pinnar på hårda nötter, som ligger i en fördjupning på en trädrot. Nötterna krossas och äts upp. Olika närbilder på detta.

Bilaga B – Transkriptioner

Kursiverad text = uttalanden som är menade som djurens tankar under videouppgiften.

Text inom hakparenteser = förtydligande text.

FP1–3 = försöksperson 1–3.

I = intervjuaren.

Transkription av intervju 1 (FP1)

Under videosekvens 1 (Pand.)

FP1: *Åh en kompis! [skratt] Leka lite. Nää vill inte vara med [skratt] Snälla bara lite leka. Snälla jag vill leka lite granna. Titta va söt jag är. Åh äntligen borta från den där konstiga typen som bara ska hålla på och greja hela tiden. Hm hur kommer jag ner härifrån? Oj världen är uppochner! [skratt] Åh mat.*

Efter videosekvens 1

I: Tyckte du att det var svårt?

FP1: Nej det är liksom... men det är så svårt... man kan ju alltid liksom skämta liksom så där men om... man vet ju liksom inte riktigt hur... eller skämta och skämta... det är ju alltid lätt och kasta fram kommentarer så att säga men hur liksom... hur riktiga dom är det vet man ju inte. Faktiskt. Sen så... det är lätt om man ser i djur som barn så att säga lite granna så här i... hur just i det syftet liksom leka äta sova det är ju det dom [skratt] gör. Typ.

I: Du sa ju förut att liksom... uttryckte dig att åh va bra att bli av med den där.

FP1: Ja.

I: Hur...

FP1: Hur jag tänkte?

I: Hur tänkte du då ja?

FP1: Den lilla såg ju ut liksom så här, åh snälla jag vill leka jag vill göra nånting sysselsätta mig, medan den andre liksom typ då ville gå iväg och äta i fred. Det är väl mer den... man såg mer på liksom hur dom gick och hur dom betedde sig. Tänkte jag. Den ene den ville leka. Den andra ville inte va med.

Under videosekvens 2 (Katt.)

FP1: *Åh matte. Åh va vill hon att jag ska göra nu då? Finns det nåt gott där uppe kanske? Ja jag får väl klättra upp och titta. Ja [suck] ska jag ända dit upp? Näe jag tror jag struntar i det. Men det kan ju va nåt gott. Matte hon brukar lägga*

godbitar där uppe tror jag. *Få se. Jag kanske kan klättra hela vägen dit upp. Om jag tar lite sats kanske jag kan klättra hela vägen dit upp. Åh nu är hon där uppe igen och visar. Kan jag? Va är det där borta för nånting? Ja men godisbiten där uppe den är nog ganska viktig. [skratt] Ja jag försöker. Åh titta det var en där uppe men... den... den ramlade ner. Finns den kvar eller ska jag gå ner? Ja. Ja hur ska jag komma härifrån nu då? Ja matte. Hon är allt bra att ha ibland. [paus] Åh nåt nytt! Ja det luktar lite konstigt här. Jag undrar va det här kan vara för nånting. Jag får nog undersöka det lite närmare men matte sitter ju bredvid så det är ingen fara säkert. Åh titta det går att... skjuta på. Åh mat i. [skratt] Åh oops. Jag vill ha mer. Åh om jag kryper in så blir det säker fler. [skratt] Åh matte hon är bra fast inte alltid. [paus] Ska hon lura mig med sånt där godis nu igen. Hm. Va är det hon gör nu? Och så lägger hon på locket igen. Ah alltid såna här försök. Nu struntar jag i det här. [skratt] Fast det är spännande och det är ju gott alltså. Ja jag får se. Om jag funderar ett litet tag här så kanske jag kommer i lådan. Hm. Fast det luktar ingenting den här gången. [paus] Hm få se. Nej det finns nog ingenting där inne men ja jag får titta lite först. Titta och se om det är nånting i. Ja... Här inne skulle det va. Är det nånting i vägen? [paus] Där. Gott. Och så vill jag ha mer. Kanske finns nånting kvar? [lång paus] Åh jag hittade nånting. Va gott. Nu ska jag undersöka ordentligt så jag inte missar nånting här. [lång paus] Titta nu va duktig jag va. [skratt]*

Efter videosekvens 2

FP1: Det var svårare! [skratt]

I: Tror du att katten visste hela tiden att godisbiten fanns i lådan trots att den inte kunde se den?

FP1: Det är svårt att säga. Dels beror det ju på om ni har gjort det med katten förut. Om katten brukar få godis och så tror jag. Eller... och sen så beror det också på om han kan lukta för att katter kan nog lukta väldigt väl igenom såna här grejer så den känner ju ofta luktmässigt sett om det finns nånting där inne. Sen så tror jag att katten är väl väldigt nyfiken för katten ser väl husse och matte som storföräldrar. Dom är ju som ja bebisar hela livet. Vi är ju liksom föräldrarna som är bra att ha ibland [skratt] och ja håller man då på med nånting och vet att man... man [ohörbart] prasslar med kattmatsburken eller nånting innan så vet dom kanske att det liksom, hm nåt intressant här.

I: Har du nån mer kommentar om det senaste vi såg?

FP1: Inte va jag kan komma ihåg nu. [skratt] Nej ingenting så där som man kommer på direkt i alla fall.

I: Va det nånting du kände att.. du sa att liksom... nej det jag sa nu det stämde visst inte och så där. Att du ville ändra dig fast...

FP1: Ibland så såg man ju inte riktigt va det var han höll på med. Som där när man kom med lådan så visste... såg man ju liksom inte direkt först att det var en låda som man hade lagt i nånting i eller jag kopplade inte det först i alla fall så att... det... och i och med att det är ett djur själv så är det liksom svårare att komma underfund med då va dom tänker så att säga. Det... då tror man att dom ska göra en grej och så gör dom nåt helt annat så där aha då kan han inte ha tänkt så. Än hur det var när det var liksom två pandor som höll på då tänker man ju mest relationen mellan dom och så. Han tycker så och den tycker så om den liksom. Då är det lättare... så sett.

Under videosekvens 3 (Schimp.)

FP1: Vem ska jag tänka som? Alla tre?

I: Ja välj nån. Du kan ta den närmaste.

FP1: Jag kan ta den lilla ungen som hänger för han ser... *Hm ska jag ut på äventyr eller ska jag stanna kvar hos mamma? Ja hon äter nog kanske nåt gott där nere. Ja... Ja jag vet inte riktigt va jag ska undersöka mest här. Mmm mat tänker nog mamma då. Se går det här att äta kanske? Åh hå hå myror. Hm gott. Titta här och se hur man gör nu. Jag vill också. Jag vill också. Jag vill prova. Hm jaha ner i hålet här var det. Och så peta lite grann där nere där och sen så tar man upp och så. Neej det gick inte lika bra. Ja jag tar mig ner lite till. Ja vi gräver. Ja handen det går lika bra det. Oj! Oj! Jaha den gör ont. Dom bits ju. [paus] Hm hur ska jag göra det här nu då? Mm. Åh har du ont i handen där? Ja det är synd [skratt] om dig. Ja där har du ont. Mm. Mm. Om jag blåser och pussar lite så blir det nog bättre. Ja. ja. Ja det gjorde jätte-ont alltså att stoppa i handen där. Ja jag förstår. Det måste vart otroligt traumatisk upplevelse. Den säger ja jag håller mig till min mamma så mig händer det ingenting. Min mamma hon är bra. [lång paus] Det där med hål det var farligt. Sånt ska vi inte hålla på med igen. Nej usch det var otäckt. [paus] Hm undrar om jag kan klättra ända upp till dom där gröna löven där uppe? Kanske skulle vara goa. [paus] Om jag slår tillräckligt hårt här så går säkert skalet sönder. [skratt] Ah titta. Åh va gott. [lång paus] Mm en till. [lång paus]*

Efter videosekvens 3

FP1: Det är ganska fascinerande att dom... det visste jag inte att dom slog så eller använde redskap.

I: Visste du inte det?

FP1: Nej det är sån här... det är väl dom har nåt så här... nåt vattendjur också som gör det tror jag. Använder redskap.

I: Mm. Jag tror att det är... utter va?

FP1: Ja det är det enda som liksom skiljer människan och djuret typ för det har dom sagt.

I: Du sa här förut att... när... den här lilla ungen som sög på den andres finger...

FP1: Ja?

I: Kan du berätta va du tänkte?

FP1: Dels för att han först så satt han den store så här, aj mitt finger, och sen så liksom, gör det ont nånstans? [skratt] ungefär som ja liksom, är det där? Åh jaha, sen så. Jag vet inte. Det kanske är nåt naturligt hos dom. Dom är ju liksom... Om man ser på en schimpans-mamma som tar hand om sin unge så är det ju ganska likt va en människa liksom det här liksom hålla och såna där grejer. Så att det är väl mer den biten som man... som man då refererar till att... man refererar till människan så att säga. Just den... [lång paus] I och med att man är människa så tänker man ju sig själv i liksom i djurens situation nästan. Man tänker ju utefter sig själv. Och det blir ju liksom att man tar hur hade jag tänkt där om jag hade vart där? Och sen så försöker man anpassa det till hur ett djur liksom då skulle reagera. Liksom att... man anpassar det lite tillbaka så där men... för det är ju jätte-svårt att sätta sig in helt i liksom ett djurs situation.

I: Vilket djur var lättast här tyckte du?

FP1: Jag tyckte nästan pandorna var lättast för dom mer... dom var mer enkla så att säga. En schimpans är ju mer komplicerad så att säga och man vet ju inte... då vet man ju inte hur han hur han tänker i hans... i alla dom sakerna han gör. Pandorna då är det liksom då är det mer lek och bråk och där kan man ju få deras då... lättare urskilja att, jag vill leka, jag vill inte vara med. Än att dom gör en massa mer komplicerade ritualer då som till exempel det här med att hålla fingret och, oj har du ont där? Så egentligen är det ju mer... Ju enklare det är ju mer... ja djur-mässigt så att säga ju... Nej jag tyckte nästan att det var lättare och tänka sig in i... än just schimpanserna. Katten var också i och för sig väldigt svår. Schimpanserna... eller pandorna var klart lättast.

Efter intervjun

I: Va tycker du att du tittar mest på?

FP1: Hur dom rör sig och hur liksom hur dom uttrycker sig snarare liksom. Den...

I: Saknade du att ljudet inte fanns med?

FP1: Nja inte direkt faktiskt. Inte så farligt. Man kanske hade fått hjälp av det men jag tror att det... jag hade nog tittat mest på hur... ja hur dom rör sig mot varandra och hur liksom... kroppsspråk ja kroppsspråk tycker jag är nästan viktigare än ljud. [paus] Faktiskt. I alla fall nu när man tänker tillbaka när man tittar på det efteråt så tittar jag nog mer på kroppsspråk.

- I: Jag tänkte på det du sa också att schimpanser var mer komplexa än...
- FP1: Ja. Dom är ju liksom just det att dom håller på med mer mänskligt beteende sen. Dom utför... ja det är så svårt att säga. Dom utför lite... ja mer varierande grejer. Pandorna sprang där...
- I: Va beror det på tror du?
- FP1: Att dom... att schimpanser gör mer avancerade grejer eller? Ja det... Bra fråga! [skratt] Ja dom har väl utvecklats så helt enkelt. Dom har väl behövt göra det för att klara sig. Det måste ju va det en utvecklingsgrej. Det är ju liksom inte så att schimpanser är mycket smartare än pandor alltså måste dom... har dom kommit underfund med det av sig själv. Jag tror mer att det är då att dom har liksom behövt [ohörbart] med trädgrenar för att knäcka nötter att dom har liksom behövt göra det för att överleva annars hade dom aldrig kommit på det. [paus] Det min högst personliga [skratt] åsikt.
- I: Tror du att du blir påverkad av att du har så mycket djur själv så där? Tror du att nån som aldrig...
- FP1: Man... dels så diskuterar man ju djur väldigt mycket så där liksom in... liksom med mamma och sånt där. Man kommenterar liksom va dom gör och sånt. Sen så lever man ju väldigt nära djur och lär sig någorlunda att tolka. Vi har ju en hund hemma och det syns ju direkt på henne om hon är glad eller om hon vill gosa eller om hon är arg på oss det kan vara särskilt när man har varit borta länge och såna där grejer och det syns ju liksom på hennes sätt att uttrycka sig hennes svans kroppshållning ansiktsuttryck och sånt. Så man läser... det lär man sig att läsa tror jag på ett helt annat sätt. Och det är likadant med hästar och såna där grejer. Det ser...
- I: Brukar du prata med dom direkt och liksom... ?
- FP1: Ja jag pratar med djur. Det... Gud. Tycker oftast att man får väldigt mycket svar också egentligen. Faktiskt. [skratt] Kanske inte muntligt då utan mer liksom ja kroppsspråks-mässigt.
- I: Tror du att dom förstår va du säger eller... ?
- FP1: Ja ibland undrar man särskilt hundarna. [skratt] Kan man säga kom nu så ska vi ut och gå så börjar hon hoppa och tjuta med en gång. Nä men... dom förstår ju... Hästar märker man ju direkt då förstår dom ju tonläge. Det spelar ingen roll egentligen va man säger bara man använder rätt tonläge så förstår dom liksom att nu gör jag nåt dumt, nu gör jag nåt bra. Och så där. Och det är väl likadant med hundar. Tycker jag. Att det är visst... visst får man svar.

Intervju 2 (FP2)

Under videosekvens 1 (Pand.)

FP2: Här kommer pandan. Vilken är jag?

I: Vilken du vill.

FP2: Jag är den här lilla som ligger under. *Oj jag rullar mig och den där är... större. Han... ska jag inte slåss på allvar med men vi leker lite grand.* Det kanske är storebrorsan eller nåt. *Och jag rullar runt lite där.* Det ser ut att vara en rolig lekplats. *Han vill... vill inte han leka med mig? Öh det var ju tråkigt. Ja jag rullar runt lite till och försöker igen.* Hä. Fast nu är det den där store ska jag vara den nu eller? Nädå det är den lille. Oj! oj då. Det var en jätte-rolig klätterställning. [skratt] *Oj jag hänger och gungar där.* Ha... [paus] Det är ju... har ju sina fördelar. Oj. Man kan hänga uppochner och äta gräs ja. Och bambuskott eller va det är. Hm... Jo. Va det slut där? Oj då.

Efter videosekvens 1

FP2: Jag skulle just sagt att han tänkte nog att... eller ja det tänkte han ju inte men... att det har sina fördelar att vara i en djurpark där man får såna här roliga leksaker annars är det säkert roligare att vara i det vilda där man... ja är mera fri och så. Men det är väl på gott och ont.

I: Var det svårt tyckte du?

FP2: Ja det var ju svårt och det som man gör det blir ju som hur gör djur alltså... att man... man förmänskligar... eller det gör man automatiskt eftersom jag är ingen panda [skratt] utan jag är en människa så att det blir... särskilt när man är ovan så är det ju svårt att sätta sig in i det djuret som djur utan när det... särskilt när det blir så här hastigt så blir det ändå en människa som låtsas att man är en panda liksom.

I: Tror du att nåt av det du sa kan stämma på va dom tänkte?

FP2: Jag tror ju inte att pandor överhuvudtaget tänker med ord. Nu talade jag och det är nåt exklusivt mänskligt. Och jag tror att det är oerhört svårt att... att översätta djurens tankar till mänskligt tal det tror jag ju. Och alltså begreppet djurpark existerar säkert inte i pandans vokabulär och överhuvudtaget nån komparativ... fundering över liksom va som är bättre eller sämre. Det tror jag också är mänskligt och inte särskilt djurlikt. Så att... nej jag lyckades nog inte särskilt bra med att vara en panda nej.

Under videosekvens 2 (Katt.)

FP2: *Jaha va gör matte där? Hon pekar på nånting som jag tittar på. S... nästan skakar lite med svansen så där som jag gör på jakt. Men så högt kan inte jag hoppa. Och va är det för nåt? Uh va håller den där... personen på med som filmar där? Och nu pekar hon där uppe igen och det är nånting som är något attraktivt men... jag... kan inte hoppa så högt. Va... va håller han på med där. Va är det för maskin han har i ansiktet? Ja så tittar jag uppåt där igen. Åh hopp! Jo titta. Jag kom faktiskt så högt upp. Det gick ju så bra att klättra på den här... väggen. Åh nu åkte den ner i golvet. Jaha. Åh va ska jag göra? Ska jag... Ja matte fick hjälpa mig. Så nu kom jag ner. Det gick ju bra. [paus] Åh va är det här för nånting nu då? En låda med nånting. Det luktar lite konstigt. Det går att öppna där. Jaa. Nä va har hon där? Nä jag tittar i lådan. Ja titta det gick ju att ta av locket. Åh va hittar jag där? Det var nåt gott i alla fall. Det gick att äta. Ja. Men... [paus] Jaa Va... Ja just det ja. [skratt] Finns det nåt mer där? Ja. Nej jag vill inte bli klappad nu. [paus] Och nu lägger matte nånting under den gula muggen i lådan. Och det såg ju jag. Men... Nä det blev för svårt. Jag går undan i stället. Eller? Fanns det inte nåt godis där i? [sniff] Jo det luktar gott här i alla fall. [paus] Jaa. Ja det luktar ju men hur ska jag komma åt det? Det var det här med locket. Hur... Hur skulle man... Jo det gick ju att ta bort. [sniff] Ja här luktar det mera gott. Jaha. Under den gula muggen. Kanske. [paus] Jo. [paus] Ja. Va? Var den inte där? Var tog den vägen den där lilla tabletten? [paus] Jaa. Här. Och så gäller det bara att pilla upp den. Ja okej. Då sticker jag ner huvet och äter upp den förresten. Mmm det var gott.*

Efter videosekvens 2

I: Har du några kommentarer här?

FP2: *Katten är ju... ett husdjur. Så att jämfört med pandan så tror jag att dels har nog vi människor lättare för att... ja förmänskliga den och dels så är ju katten i sig van att umgås med människor så den har nog... Ja jag tror att människan och katten har lite lättare att förstå varandra ömsesidigt än när det gäller pandan. Men samtidigt så är det ju... så kvarstår väl det sen senast att... som sagt... ja att det fortfarande är en ganska stor klyfta i verkligheten då mellan det mänskliga språket och djurets tankevärld. Det tror jag ju.*

Under videosekvens 3 (Schimp.)

FP2: *Ja just det ja. Det var schimpanserna. Då ska vi se. Vilka ska jag identifiera mig med? Den där lille som klättrar är ju roligt. Den här ungen som hänger i lianen där ja. Han... har mamma intill sig men han tycker ju det är roligt att leka också. Han är lite... i... mittemellan... Här har vi då mamman som äter en... på en kvist. Hon hänger också och dinglar i... om det nu är lianer eller va det nu är. Jaha där var lilla ungen igen ja. Klättrar omkring på mamma. Det känns ju tryggt och bra.*

Åh... Mmm... [smack] Hon... nu stoppar jag i sig en hel kvist med myror. ”Eta myrer” [Mowgli imitation] [paus] Eller va det nu är hon hämtar på kvisten på marken där. [paus] Så. Och den lilla ungen ska försöka lära sig göra samma sak. Men... Aj, Aj, Aj! Han stack ner hela armen i stället men då biter dom honom eller nåt. Jaa. [paus] [skratt] Han söker kontakt och intimitet men jag tror nog det är... om det är mamman eller vilken som är pappan. Jag vet inte. Suger på fingret. Ja. [paus] Jaa. Här sitter den och... Ja. Undrar om mamma hade nåt gott på fingret och den slickade av det eller? Åh så lägger jag mig hos... ja om det var pappa då. Jag vet inte. [paus] Jaha va gör den här? Sitter och funderar ser det ut som. Åh lilla ungen ligger och tittar i taket om det fanns nåt tak. Ja det fanns det. Grenverk... Med solen. Va fint det va. Här går det bra att ligga och vila sig. [paus] Oj nu ser det ut som dom sitter och lagar mat här men det gör dom nog inte. Dom krossar nån form av frukter med en trädgren. [paus] Duktiga på att använda redskap dom där. Smakar det gott sen. [paus] Åh tryck till ordentligt på grenen så ja.

Efter videosekvens 3

I: Va det lättare eller svårare med schimpanserna?

FP2: Den aktiviteten dom höll på med var ju mera likt mänsklig aktivitet. Dom är ju överhuvudtaget byggda mera likt människor dom använder sina händer liknande... på liknande sätt som vi så därför är det väl... ja. Jo det är väl på sätt och vis lättare att identifiera sig med en schimpans än med dom andra djuren ja. Och dom... Man ser ju va det är dom gör dom har en... det var en frukt där och då tog dom en trädgren för att krossa den och så skulle dom ju äta och man förstår ändamålsenligheten med det dom gör. När dom körde pinnen i marken för att få upp myror. Och den lilla ungen... Det är ju också så typiskt alla barn i början. Det ser man att den hade svårt att hantera redskapet och så stack den ner handen i stället. Om man nu säger hand om schimpanser men... i alla fall... Och då så gjorde ju det ont och det är sån där trial-and-error som man... som... som ju människobarn gör också den typen så att... På många sätt så ligger ju det närmast det mänskliga det här...

I: Vilket djur överhuvudtaget tyckte du var lättast av dom här tre?

FP2: Katten är ju den som man har sett mest i aktion höll jag på att säga umgåtts med och kanske... alltså [skratt] pratat med och så där också. Så katten ligger närmast vardagen och schimpansen ligger väl närmast mänskligheten om du förstår va jag menar.

I: Du var lite fundersam över vem som var mamman och pappan och så där.

FP2: Ja.

I: Tror du att det hade haft betydelse för va dom tänkte?

FP2: Ja... Det tror jag. Det var ju en rätt så liten unge och jag antar att mamman är väl den primära tryggheten och den som han kanske klänger mest på i alla fall som liten och som ammar och... eller diar eller va det heter. Och så där medan pappan... kanske om det nu var... Eftersom jag identifierade mig med den här lilla ungen så trodde ju jag att det var en liten schimpanspojke då. Och då tror jag att pappan är den som... som gör... som tar ut [skratt] ungen i världen lite mera eller liksom gör honom... intresserar honom för det lite mera utåtriktade så men det är väl kanske... Jag vet inte om det är så i schimpansernas värld men det är när jag ska föreställa mig det så blir det så.

I: Innan där också så sa du nånting om att den sitter och funderar.

FP2: Ja det såg ju ut så för jag tror att han kliade sig i ansiktet eller ja så där. Och det... Visst det är ju... det är ju också väldigt svårt och veta i vilken utsträckning en schimpans funderar och grubblar. Jag menar ett litet människobarn kan ju sitta och se ut ungefär så också och det är ju jätte-svårt för oss att veta va som verkligen försiggår inne i huvet där.

I: Tror du att det är möjligt för en schimpansen att sitta och filosofera och...?

FP2: Jag tror att dom har nån sorts tänkande och kan i någon mån tänka i förväg hur dom ska agera det tror jag. Jag känner dom inte så väl men... där är en pinne där är ett hål och i hålet finns det myror tror jag. Jag kanske... om jag tar pinnen och sticker ner den i hålet kanske myrorna följer med upp? Nån... nåt åt det hållet tror jag man kan tänka även om det säkert bygger på... på erfarenhet mycket också men... Ja. Den typen av tankebanor tror jag är möjliga.

I: På alla dom här tre snuttarna nu va tyckte du att du kollade mest på när du försökte ta reda på...?

FP2: Va menar du?

I: Va letar du efter för grejer på TV:n här?

FP2: I ett avseende var kanske katten lättast för katten... det var så uppenbart ett... alltså en människa som tänkte ut experimentet och som testade den och då var det... Då... när man då skulle sätta sig in i katten då var det i egenskap av försöksperson i en situation som jag redan hade genomskådat och då blir ju den lättare. Dom här andra...

I: Men va var det hos katten som du...?

FP2: Jaha just det.

I: Var det sättet dom betedde sig eller var det nånting runt omkring eller...?

FP2: Som sagt var med katten var det väl då hur katten betedde sig i samspel med människan som så uppenbart utsatte den för nån form av prövning då. Och då såg man ju hur den reagerade. Den tittade matte i ögonen och sen tittade den på

det där högst uppe som matte hade lagt upp där på... högt upp på väggen och... och överhuvudtaget hur katten reagerade... som sagt var dels i samspel med människan dels kanske med... ja den slog med svansen litegrand som om den vore på jakt och den... ja det är kroppsspråket överhuvudtaget då som man... Alltså i... när det gäller katten så har man ju sett det en hel del på katter som man har träffat. Och när det gäller schimpansen så är det i den mån kroppsspråket överensstämmer med människans kroppsspråk mycket tror jag. Och det fick det väl bli även i... hos pandan då... för det är ju nåt annat... alltså pandans specifika kroppsspråk har ju jag ju ingen erfarenhet av eller så då så att... det fick ju bli nån form av mänsklig referens där också.

I: Saknade du att det inte fanns något ljud?

FP2: Nä. Nej det var väl okej så här det... Nä det kan man nog tänka till i så fall.

Efter intervjun

I: Va tror du att det är för faktorer man främst kollar på?

FP2: Jaa som sagt var det handlar väl om kroppsspråket. Djuren har väl inte så mycket annat språk än kroppsspråket och... ja oundvikligen blir det väl så att det som man kan känna igen från vårt mänskliga kroppsspråk är väl det som man... ja mer eller mindre projicerar på djuren också då tror jag.

Intervju 3 (FP3)

Under videosekvens 1 (Pand.)

FP3: Åh så gossigt. Vem är jag?

I: Vem du vill. Du får vara båda också.

FP3: Då är jag den där som svansar efter och rullar runt där. Jaha. Ja jag vill kela verkar det som. Oj va gott. [paus] [suck] *Va kul och hänga.* [skratt] *Det känns jätteroligt att hänga så där.* Ja den verkar... Ja jag vet inte. Svårt det här.

Efter videosekvens 1

FP3: Det är svårt. Ja det är ju inte så bra men jag vet inte om det ska vara nån... det ska väl inte vara prestation utan det ska väl snarare försöka vara... Jaa. Att helt plötsligt bli en panda är inte så himla lätt. [suck] Men jag...

I: Tror du att det stämde det där du sa?

FP3: Att dom tyckte så? Ja jag tror att det var hemskt kul att hänga i den där ställningen det tror jag.

I: Har du någon mer kommentar om själva inslaget och så?

FP3: Ja det såg ju väldigt gossigt ut och jag tänkte det att det... den som då jag skulle vara då var ju lite mer kontaktsökande. Det var nog honan det. [skratt] Och den som gick iväg det var nog hanen. Det är det vanliga. [skratt] Att man ska fjäska lite. Och så tänkte jag så här att när man... när jag hängde så där då i den där ställningen så tänkte jag att, va trökig han är som bara sitter där och glör. [skratt] Lat. Och trög. [skratt] Ha.

I: Va tror du den andra stora pandan tänkte?

FP3: Kan jag inte få vara i fred? [skratt] Ska hon springa efter i ett kör? Kan jag inte få ha lite lugn och ro? [skratt] Men samtidigt tänker jag så här att den som satt där. Jag har ju när jag var yngre då om jag säger så fast vuxen då ändå då ibland tänkt det när jag har sett korna på landet. Har jag tänkt gud bevara mig tänk om jag fick vara en ko. Bara ligga där i gräset och inte ha några bekymmer. Så därför så kan jag ju förstå den där pandan som bara satt och vila ändå. [skratt] Men nu är jag inte så stressad så nu vill jag inte vara en ko mer.

Under videosekvens 2 (Katt.)

FP3: Ska jag vara nån nu igen?

I: Du ska vara katten.

FP3: *Va pekar hon på nu då? Va är det? [paus] [suck] Va gör dom? Filmar dom? Va är det där uppe nu då? Det verkar spännande. Aj jag får ont i nacken. Men va surrar det där borta? Är det nån filmkamera eller va kan det vara? Oh! [skratt] Ja och så ramlar den ner också det är ju typiskt när jag har hoppat upp så högt. [lång paus] Va är det här då? Va är det? Det är bröd det luktar gott. Det är bröd tror jag. Knäckebröd. Kan dom inte fixa nån godare käk? Jaha det är nåt under brödet. [paus] Det ligger nåt där... luktar nåt tror jag. Va krångligt det är. [suck] [paus] Va hittar matte på för mycket i dag nu då? Kan jag inte få äta direkt. Ah! Hon är ju elaken. [skratt] Jaha nu såg jag. det var inte bröd det var en kartong och så... är det nåt godis som ligger under muggen där. Ja det är ju lite spännande. Det kanske är gott. Godare än det som är i köket. Eller är det nåt som ska komma ut? Kanske är en mus? Jag hör inget. Det händer inget. Fast jag är nyfiken förstås. [skratt] Jag vill veta va det är. Jaha. Hur ska jag få tag på den där lilla karamellen eller va det var. Är den borta? [paus] [suck] Nu så. Så ligger den väl i botten på muggen. Då får inte jag upp den. Där är det. Där är det! [paus] Va är det hon har hittat på nu då? Åh var det gott? Ja det var tydligen ätbart i alla fall. Ja det var himla slit för den där karamellen. [skratt]*

Efter videosekvens 2

I: Va tyckte du om det här inslaget då?

FP3: Ja det här var roligare. Det andra var goare men det här var... roligare. Lättare att prata till... för det hände saker. Och... [suck] Ja... det visar ju lite hur... Hon fick ju nästan hjälpa katten att... få upp intresset för det där liksom visa lite var... Det verkar som att katten genom att se börjar haja lite va dom... va dom skulle göra.

I: Du sa ju förut här att: Jag hör inget och så där men är den nyfiken ändå och så där?

FP3: Jaa.

I: Hur resonerar du då när du såg det?

FP3: Ja bara det att matte så att säga ställer fram en kartong så där... så undrar man ju, va är det? och först så hade hon ju krånglat och haft så långt upp i taket [skratt] så man... det verkar som det var lite... ja kurragömma. Det var nåt särskilt... jag blev uppmärksammad på den här kartongen då va. Men som sagt det... jag visste ju inte riktigt va jag skulle leta efter.

I: Tror du katten visste att den här godisbiten fanns i lådan hela tiden?

FP3: Jag tycker den ska kunna känna det på lukten. Så mycket som man vet om djur så jag fatt... men det kanske inte var så intressant eller nåt. [skratt] Det kanske inte lukta bättre än ett kex i köket va och då kanske det inte var så kul. Men hade det luktat rått då hade dom nog fasinimej gjort sönder hela kartongen det tror

jag. [skratt] När det ligger en dö råtta där inne. Så att det handlar nog lite om va det var. Eller också så är den så förslöad för det kanske var en inne katt så den har slutat med instinkterna. Ja det vet man inte. Om den inte får gå ut liksom och känna dom här lukterna som finns. [lång paus] Jaa. Det var lite... det var väl en liten lek.

Under videosekvens 3 (Schimp.)

FP3: Apor gillar jag. Eller va var det schimpanser? Vem är jag nu? Nä jag får väl va morsan då förstår jag. [skratt] Det är lättast. [skratt] Ja vi får se vem jag är. *Här hänger jag och...* Jag tänker på Pippi Långstrump [skratt] Hänger och slänger i en gardin. Oh. Ja jag är väl mamman där då. Nej usch jag vill inte vara mamman jag vill vara barnet. Det är roligare att hänga och slänga. [suck] Jaa... Nu så börjar det och börjar leta lite i marken här efter nåt. Hittat ett hål. [paus] Mamman sitter ju lugn och [paus] käkar på små myror eller va det är. *Nu vill jag lukta på va det var hon åt.* Slickar på fingret, suger lite. [paus] Undrar om mamma tänker göra nån ansiktslyftning nån gång [skratt] som kändisarna? Hon var lite rynkig tycker jag. [skratt] Hm. Är det pappan där då? [paus] Åh va svårt det här är. [paus] [suck] Ja det är så många så jag kan inte riktigt veta vem jag ska vara jag har svårt att identifiera mig. Men jag får vara den här lilla apan då. *Ja det är stillsamt i skogen. Det är lugnt och skönt just nu. Solen lyser. Här sitter vi och bankar och leker.* Lugnt. Knäcker en nöt. *Jag vill ha den. Gott gottigott gott. Nu gick den sönder. Mums. Här gäller det att käka. Det var en hård nöt att knäcka.* Myrorna kryper omkring.

Efter videosekvens 3

FP3: Ja det var svårare när det var många. [skratt] Jag kunde inte bestämma mig vilken jag skulle vara. Där ser man. Det var... aporna var svårare. Pandorna gick rätt hyfsat efter en stund. Katten var inget att välja på så det var bara att köra hårt. Men här blev jag splittrad av att det var så många. Så... ja... jag tyckte nog att det var roligare att vara barn i alla fall. [skratt] Det var så ansvarslost och skönt. [irrelevant dialog] Jo men det kändes nog väldigt gulligt att vara den där lilla. Tryggt att ha mamma intill sig och brorsan eller va det var. Och lugnt och stillsamt var det. Solen lyste och... just där var det... det är säkert svårt i skogen ibland men där var det ju väldigt fridfullt. Och just... ja lugnt. Lugnt. Och skönt. Totalt stresslost och det var det ju för alla djur... ja katten var ju stressad. [skratt] Men det här var ju stresslost och även pandorna.

I: Du hade ju svårt att bestämma dig för nån av schimpanserna här men tyckte du att du kunde på nåt sätt se ungefär hur dom kände och så?

FP3: Ja. Ja. Jag tycker att... Du menar alla filmerna? Eller schimpanserna?

I: Ja schimpanserna.

FP3: Ja vi tar dom då. Jag tycker att jag kände lugnet. Det hände... det var så händelseöst så det var liksom inte svårt att säga nåt va. Det skönaste hade ju vart egentligen bara att varit tyst och njuta med dom i deras lugna lilla djungel eller var dom var. Hänger i dom där lianerna och knäcka den där nöten och solen lyser [skratt] och jag tyckte att det var en väldig underbar... man fick en väldigt behaglig känsla av ro. Jag fick det.

Efter intervjun

FP3: Jag är ju inte nån TV-människa. Jag är alltså... jag är inte så bildvan som 70-talisterna. Särskilt som jag inte har vart speciellt TV-minded nån gång egentligen så jag är... nej jag är inte så... ändå älskar jag bilder men... mer stillbilder. Så jag är... jag är ju uppvuxen med ordet... att läsa och höra mer medan ni är mer fostrade med bilder. Så det kan hända att jag inte är så iakttagande utan jag slappnar av och... ja jag tittar väl förstås det...

I: Om du skulle ha ett levande djur i samma rum som du eller så eller om du var ute i skogen och gick och det skulle vara ett djur där. Så att det inte är på TV. Och så fick du chans att iaktta det som åskådare. Skulle du ha lättare då och efter ett tag kunna kanske luska ut va dom gjorde där och så?

FP3: Då skulle jag nog iaktta oerhört skarpt. Tror jag. Då skulle jag nog vara ännu mer... ja då skulle jag... oh jag menar då är man ju chockerad av att se dom live. Då hade jag nej! så här liksom. [effektjud] Va? Åtminstone pandorna och aporna. Katten blir jag väl lite mer fast... När jag ser en katt blir jag ju väldigt så där åh va gulligt. Jag vill ha kontakt med katten. Gärna.

I: Pratar du med dem?

FP3: Ja. Oh ja.

I: Tror du att dom förstår va du säger?

FP3: Jag tror att dom... Nej. Jag tror att dom hör på tonfallet att man är vänligt sinnad och bryr sig om dom det tror jag. Det är jag säker på. Så själva orden tror jag dom inte förstår utan mer ur kroppsspråket. Och tonfallet. Det tror jag.

I: Om vi går tillbaka till dom här tre snuttarna igen. Va tyckte du att du kollade mest på när du försökte luska ut va dom tänkte på?

FP3: Det känslomässiga. Eftersom dom inte talar vårt språk så försökte jag sätta mig in i hur dom kände det. [paus] Ja hur... dels hur dom kände det...

I: Hur uppfattade du det då? Hur dom kände det.

FP3: Ja det får jag ju se på deras kroppsspråk. Om vi säger pandorna. En gick iväg och en sprang efter och... den rulla sig lite och myste så där och... även lekte lite. Den här som jag känner då ansvarslösheten [skratt] som är så härlig. Och... katten... ja där fick jag också in känslan av att han var utsatt för lite manipulation

där att... ja lite... kanske var roligt för katten det var ju lite fräckt egentligen men det var ju en lek då va. Att... han förstod att... ja han förstod nog av relationen att det var en lek. Och så där måttligt road för lockbetet var tydligen inte så där högintressant. [skratt] Men blev ändå lite nyfiken till slut. Det går ju att leka med katter jag har ju själv lekt med... kurrögömma med våran katt bland salladsbladen så jag menar dom har tydligen den... ja kommunikationsförmågan i alla fall. För vi lekte jätte-mycket. Och den var med på noterna. Och jag med. [skratt] Och sen aporna ja då kände jag väl också det lite... hur känner mamman det var väl det första då liksom. Där sitter hon med två ungar. Helt cool och bara är avslappnad då. Medan jag kanske som mamma var lite mera ängslig. [skratt] Och ja barnen fick leka och mamman bara satt där och pöste. Och barnen lekte och kände säkert tryggheten av att mamman bara satt där lugnt och pöste. Och så blev det lite spännande med det där hålet fast myrorna fattade jag inte riktigt. Sen fick jag för mig att det fanns en fader i bakgrunden där som satt... den mörka stora... apan men han satt ju på behörigt avstånd. [skratt] Men han var väl den yttre tryggheten för hela familjen då kände jag. Så att han fyllde nog sin roll fast... ja jag tror att han bevakade hela gänget medan mamman bevakade dom små barnen. Tror jag. Så han hade det kanske jobbigast. På ett sätt. Eller största uppgiften. Ja på ett sätt.